

ULUSLARARASI
Orhan Gazi
VE KOCAELİ TARİHİ-KÜLTÜRÜ
SEMPOZYUMU-V



2019 Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İler Dairesi
Başkanlığı Yayınları No:47

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Kocaeli Büyükşehir
Belediyesi, Kültür ve Sosyal İler Dairesi Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın
yazılı izni olmadan elektronik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz,
oğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Tasarım

Yüksel Yücel

Baskı ve Cilt

Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A..

ULUSLARARASI
Orhan Gazi
VE KOCAELİ TARİHİ-KÜLTÜRÜ
SEMPZYUMU-V



Editörler

Prof. Dr. Haluk Selvi
Prof. Dr. İbrahim Şirin
Doç Dr. M. Bilal Çelik
Dr. Ali Yeşildal
Resül Narin

Kocaeli 2019

Genel Koordinatör

İlhan BAYRAM

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Haluk SELVI
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Doç Dr. M. Bilal ÇELİK
Dr. Ali YEŞİLDAL
Raşit FİDAN
Hayriye SÖZER
Resül NARİN

Sempozyum Sekreterliği

Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK
Resül NARİN
Ş. Göksu HÜLAGÜ



Bilim ve Danışma Kurulu

- | | |
|-----------------------------------|----------------------------------|
| Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN | Prof. Dr. Nedim İPEK |
| Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU | Prof. Dr. Olena BAÇINSKA |
| Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ | Prof. Dr. Osman AKANDERE |
| Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE | Prof. Dr. Osman KÖSE |
| Prof. Dr. Azmi ÖZCAN | Prof. Dr. Özer ERGENÇ |
| Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA | Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL |
| Prof. Dr. Cevdet KÜÇÜK | Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU |
| Prof. Dr. Chakib BENAFRI | Prof. Dr. Temuçin F. ETAN |
| Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT | Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE |
| Prof. Dr. Emre DÖLEN | Prof. Dr. Ümit EKİN |
| Prof. Dr. Enis ŞAHİN | Prof. Dr. Viktor KIRYUKOF |
| Prof. Dr. Enver KONUKÇU | Prof. Dr. Yuriy KOÇUBEY |
| Prof. Dr. Erhan AFYONCU | Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU |
| Prof. Dr. Ferhat TURANLI | Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK |
| Prof. Dr. Feridun EMECEN | Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY |
| Prof. Dr. Geza DAVID | Doç. Dr. Mustafa SARI |
| Prof. Dr. Heath W. LOWRY | Doç. Dr. Oleksandr SEREDA |
| Prof. Dr. İdris BOSTAN | Doç. Dr. Olga MAVRİNA |
| Prof. Dr. İlhan ŞAHİN | Doç. Dr. Serkan YAZICI |
| Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU | Doç. Dr. Svitlana KAVUK |
| Prof. Dr. Maria Pia PEDANI | Doç. Dr. Vyacheslav STANİSLAVSKİ |
| Prof. Dr. Mehmet ALPARGU | Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ |
| Prof. Dr. Mesut ÇAPA | |

Web: kocaelitarihsempozyumu.com

Mail: kocaelitarihsempozyumu@kocaeli.bel.tr

“ULUSLARARASI ORHAN GAZİ VE KOCAELİ TARİHİ-KÜLTÜRÜ
SEMPOZYUMU-V” Başlığını taşıyan bu eserdeki yazıların bilimsel
sorumluluğu yazıları kaleme alan bilim insanlarına aittir.



İçindekiler

Başkan Sunuş	13
<i>İbrahim KARAOSMANOĞLU</i>	
Açılış Konuşmaları Düzenleme Kurulu Adına	17
<i>Haluk SELVİ</i>	

Sempozyum Bildirileri

Kocaeli Tarihi Coğrafyasına Kocaeli Yüzey Araştırmasının Katkıları	19
<i>Ayşe ÇALIK ROSS</i>	
Kocaeli İli Yakın Taşınmış (Paralel) Yer Adları	33
<i>Mustafa ŞENEL</i>	
İkili Adlandırma Sisteminde Tarihî ve Mitolojik Karakter Kullanımı: Kocaeli Florası Örneği	39
<i>Hüseyin DOĞAN - Elif Bilge DOĞAN</i>	
Olbia, Astakos, Nikomedeia, İznikmid, İzmit: Tarihi Haritalarda Kocaeli	79
<i>Yasemin NEMLİOĞLU KOCA</i>	
İzmit'i Ankara'ya Bağlayan Tarihi Yol Ağında, İzmit-Geyve Arasının Tetkiki	91
<i>Nurfeddin KAHRAMAN - Refik ARIKAN - Mehmet Can ÇETİN</i>	
Aşık Paşazade Tarihi ve Anonim Tevarih-i Al-i Osman'da İlk Osmanlı Fetihlerine İlişkin Olaylara İşaret Eden Toponimik Veriler	103
<i>Fatma ÜNYAY AÇIKGÖZ</i>	
Antikçağda Kocaeli (Astakos) ve Çevresi (MÖ 700-400)	113
<i>Muzaffer DEMİR</i>	
A Bronze Mirror with Aphrodite and Eros from Nicomedia	125
<i>Gülseren KAN ŞAHİN - Eva CHRISTOF - Ergün LAFLI</i>	
Nikomedeia'dan Yeni Yeni Yazıtlar	135
<i>Hüseyin Sami ÖZTÜRK - Ezgi DEMİRHAN ÖZTÜRK</i>	
Nicomedia Batı Nekropolü Küçük Buluntuları	139
<i>Zuhal UYKAL - Kemal ÇİBUK - Özay TİTİZ - Ramazan SAYİM</i>	
Nikomedeia Kenti ve Apollon Kültü	159
<i>Hülya BOYANA</i>	
Nicomedia Batı Nekropolünde Ele Geçen Eserlerin Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları	171
<i>Onur ÇOBAN - Ali Osman AVŞAR</i>	
La persecution de Nicomedie dans la version latine de l'Historia ecclesiastica de Eusebe par Rufin de Concordia	189
<i>Maurizio BUORA - Ergün LAFLI</i>	

Relationships Between Nicomedia, Aquileia and Northern Italy During the Roman Imperial Period <i>Ergün LAFLI - Maurizio BUORA</i>	197
Konstantinopolis'in Başkent Olmasından Sonra Nikomedyâ'da Sosyal ve Ticari Hayat <i>Enes AĞAR</i>	209
Selçuklulardan Osmanlılara Batı Anadolu'da Türkler <i>İbrahim TELLİOĞLU</i>	215
Batı Karadeniz'de Orhan Bey Zamanında "İl" Yapılanması <i>Ahmet TOKSOY</i>	223
Âl-i Osman'da Cülus: "Veraset Usulü Üzerine Bir Analiz Denemesi" <i>Emine DİNGEÇ</i>	229
Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerindeki Or Kökü ve Kan Kelimelerinden Hareketle Orhan / Or Han Kişi Adı <i>Nurdin USEEV</i>	241
Karadeniz Ereğlisi, Seyyid Nasırullah ve Orhan Bey <i>Enver KONUKÇU</i>	247
Orhan Gâzi'nin Şahsiyeti <i>Hüseyin ALGÜL</i>	259
Orhan Sultan (1326-1360) In the Arabic and Maghribi Writings <i>Leila KHEIRANI</i>	269
Sırp Ortaçağ Kaynaklarında Orhan Gazi ve Çar Stefan Duşan <i>Redžep ŠKRİJELJ</i>	279
Bir Bizans İmparatoru ve Tarih Yazarı Olarak VI. İoannes Kantakuzinos'un Eserinde Orhan Gazi İmajı <i>Murat KEÇİŞ - Gökçe TELLİ</i>	287
Osmanlı Devleti'nin Yükselişinde Orhan Gazi'nin Çalışmalarına Dair (Rusça Kaynaklara Dayanarak) <i>Dilaver AZİMLİ</i>	295
Gâzi Orhan Bey Devrinde Osmanlı Beyliği'nin Doğu Sınırları (1324-1362) <i>Mustafa KESKİN</i>	303
Orhan Gazi ve Ümerasının Kuzey-Batı Anadolu'daki Fetihlerine Dair İzleri <i>Kenan Ziya TAŞ</i>	309
Kocaeli'nin Fethinde Stratejik Değeri Olan ve Fethi Aşk Rüyası İle Renklendirilen Kale: Aydos <i>Necdet ÖZTÜRK</i>	315
The Maritime Expansion of the Ottomans and the Rivalry between Venice and Genoa in the Levant in the Time of Orhan I <i>Ardian MUHAJ</i>	325

Orhan Gazi Devrinde Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı ve Teşkilatı <i>Orhan KILIÇ</i>	331
Beylikten Devlete: Orhan Gazi Devrinde Kurumlaşmanın Boyutları <i>Mehmet ÖZ</i>	341
Osmanlılarda Orhan Bey Dönemi Kurumsallaşma Çabaları: Beylikten Devlete Dönüşüm <i>Yunus İNCE</i>	349
Osmanlı Devleti'nin Bürokratik Anlamda Asıl Kurucusu: "Orhan Gâzi" <i>Hakan YILMAZ</i>	357
Orhan Gazi Dönemi Ve Vakıfları <i>Vedat TURGUT</i>	391
Orhan Gazi Türbesindeki Davul ve Simgesel Anlamları <i>Timur VURAL</i>	475
Orhan Bey Dönemi Osmanlı-Bizans İttifakı ve Sonuçları <i>Murat ÖZTÜRK</i>	481
Osman ve Orhan'dan II. Bayezid'e (Avrupa'da Hazırlanan İlk Osmanlı Silsilenamesi ve Feliks Petancius) <i>Géza DÁVID - Bálint LAKATOS</i>	489
Sultan Orhan Gazi ve Ahiler <i>H. Mustafa ERAVCI</i>	515
Orhan Gazi Döneminin Âlim ve Mutasavvıfları Üzerine Bazı Değerlendirmeler <i>İsmail ÖZÇELİK</i>	523
Orhan Gazi Dönemin'de Kocaeli Bölgesi Ve Gebze'de Kurulan Vakıflar <i>İsmail KAHRAMAN</i>	535
Abdal Musa ve Devlet <i>Hasan Basri KARADENİZ</i>	549
Mad 22 Numaralı Deftere Göre Kocaeli Sancağı Vakıfları <i>Zübeyde Güneş YAĞCI - Mustafa AKKAYA</i>	559
Gebze Nahiyesi Çamlıca Karyesi'nde İvaz Fakih'in Laçın Timarı Temliği ve Vakfı (1329-1522) <i>İlhami YURDAKUL</i>	575
Yaşam ve Ölüm Arasında Timarlı Sipahi Olmak: Kocaeli Sancağı Örneği (1595-1598) <i>Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ</i>	585
Kocaeli Livasında Bâzdârân (Çakırcı) Timarları <i>Mehmet İNBAŞI - Tahsin HAZIRBULAN</i>	593
Yeniçağ Kent Tarihlerinin Şekillenmesinde Devlet Katkısına Dair Bir İnceleme: Kocaeli Ekonomisinde Hassa Yatırımları <i>Zafer KARADEMİR</i>	609



Gülseher KAHRAMAN, Gebze Meydan Çeşmesi (İbrahim Ağa Çeşmesi)

Osman ve Orhan'dan II. Bayezid'e (Avrupa'da Hazırlanan İlk Osmanlı Silsilenamesi ve Feliks Petancius)

Géza DÁVID* - Bálint LAKATOS**

1

"Bütün bunlar, Türklerin imparatorluğu hakkında uzun yolculuklarımızın sırasında özenli gözlemler neticesinde öğrenebildiğimiz ayrıntılardır. Şehrimiz, Ragusa onların serhatlerinde bulunduğu ve o insan takımıyla çok büyük ticaret yaptığı için her şeyi öğrenmeğe tüm olanaklar mevcuttu."

Feliks Petancius, *Geneologia Turcica*

Giriş

Orhan bey ve çağına odaklaşan Beşinci Uluslararası Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumunda yorulmaz düzenleyici, M. Bilal Çelik beyefendinin tarafımızdan irdelenmesini uygun gördüğü konu "Macar kaynaklarında (ilk rekord'larda, annal'lerde) Orhan imgesi" olacaktır. Bu öğütten hareket ederek erken dönem Macar tarihleri gözden geçirildi.² Netice, maalesef, düşünülebilen oldu, bu vakanüvisler için Orhan ve başında bulunduğu devlet çekirdeği önem taşımadı, uzakta cereyan eden olaylar onların uyarıcı eşliğine ulaşmadı. İlk Macar ve Osmanlı karşılaşmasının 1375 yılında, demek ki Orhan'ın ölümünden sonra meydana geldiğini de dikkate aldığımız zaman,³ onun, söz konusu Latince yazılan tarihlerde anılmadığının başka bir nedenini de göstermiş oluyoruz.

Orhan hakkında bilgi veren ilk Macar tarih kitapları

Birinci ve ikinci Osmanlı hükümdarına Macaristan'da ilk defa yalnız Osmanlı dönemi bittikten 65 yıl sonra değinildiğini görüyoruz. Fakat konuyu ilk ele alan kişinin bir analist veya kronik yazarı olmadığını, modern anlamda bir tarihçi olduğunu söylemeliyiz. (Tabii bu iki cins tarih yazarlığı arasındaki farkı saptamak bazen kolay değildir.) Cizvit rahibi olan Miklós (Nicolaus) Schmitth'in (1707-1767) *Imperatores ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum turcarum* (Kostantiniyye'nin fethinden sonraki Osmanlı imparatorları ve Türk hükümdarlarının kısa yaşamöyküleri) başlıklı iki ciltlik büyük boy eserinde Orhan hakkında bir buçuk sayfa vardır.⁴ Olaylar, başlıca olarak Launicus Chalcocondylas⁵ ve Nikephoros Gregoras⁶ gibi Bizanslı tarih yazarlarının yapıtlarına dayanarak anlatılmaktadır. "Küçük" veya "kısık" Bizans kronikleri dışında⁷ bu iki eser, günümüze kadar bizi ilgilendiren dönemin temel kaynaklarıdır. O kadar ki 225 yıl geçtikten sonra bile sağlam bir kronoloji bir araya getirmek amaçlayan Colin Imber de ister istemez bunları da kullanmak zorunda kaldı.⁸

Schmitth'in kendi ifadesiyle dile getirdiği en önemli olay Nicaea/İznik'in fethi, bununla ilişkili olarak kuşatmanın uzanması nedeniyle "sevda" Orhan'ın Bitinya'yı mümkün olduğu en acımasız şekilde yağmalamasıdır.

* Prof. Dr., *Eätvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Török Filológiai Tanszék, Budapest, davidgeza@hotmail.com.*

** Araştırma görevlisi, PhD, *Magyar Tudományos Akadémia-Hadtörténeti Intézet és Múzeum-Szegedi Tudományegyetem-Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Ortaçağ Tarihi Araştırma Grubu, Budapest, claustrarius@gmail.com.*

1 *** Bildirimizin hazırlanmasında yardımlarını bize esirgemeyen György Domokos, Pál Fodor, Sophia Gyongyi Koltavary, Zsuzsa Kovács, Antal Molnár, Claudia Römer, Richard Zucker ve Edina Zsupán'ı şükran borçluymuz.

2 Bunlardan en önemlileri: Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Clmae 404. Márk Kálti, (?) *Cronicon Pictum* - 1360 civarında hazırlanmıştır; Johannes (János) Thuróczi, *Chronica Hungarorum*, Augsburg, 1488 (aynı yıl Brno'da da yayımlanmıştır - olayları 1470'e kadar kapsamaktadır); Antonio Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, Frankfurt, 1581 (andığı son hadise 1496'ya ait).

3 Bernát L. Kumorovitz, "I. Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi hadjárata (és „török" háborúja)", *Századok*, 117/5 (1983), başlıca olarak s. 947-961.

4 Nicolaus Schmitth, *Imperatores ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum turcarum*, Nagyszombat, 1765, s. 2-3.

5 Yazarın elinde eserinin Basel (1556), Paris ve Venedik baskısı da bulunmaktaydı.

6 Bunun büyük ihtimalle 1562'de Basel'de Latince çıkan varyantını kullandı.

7 Bkz. Peter Schreiner, *Die byzantinischen Kleinkroniken*, I-III, Wien, 1975-1979.

8 Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1380-1481*, Istanbul, 1990, değişik yerler.

Fakat daha ileride Nicomedia/Izmit'in ilk safhada kurtulduğunu daha sonra ise kaybolduğunu da anmaktadır. Geri kalan cümlelerde Bizans'ta taht kavgasını, Theodora'nın Orhan'la evlendiğini, Gallipoli/Gelibolu ve başka şehirlerin elden çıktığını, şehzade Süleyman'ın başarılarıyla ölümünü ve nihayet Orhan'ın vefatını zikretmektedir. Her şey herhangi bir tereddüde yer verilmeden okuyucuya aktarılmaktadır. Bir iki yerde abartılı ifadeler kullanılmaktadır ve demin andığım "en acımasız şekilde yağmalaması" tabiri dışında Bizans'ın uzun yıllar boyunca ne kadar üzücü iç kavgalarda bulunduğunu tasvir etmek için "dilini yetmediği" veya Süleyman'ın Sırları yendikten sonra tüm Moesia'yı "inanılmaz bir öfke ile tahrip ettiği" gibi tümcelere yer verilmektedir.

Macarca yazılan ilk Osmanlı tarihi ise asıl mesleği doktor olan bir kişi kalemi altından çıktı. Sámuel Decsy (1742-1816)⁹ Viyana'da yaşamış olmakla birlikte ana dilinde eser ve dergiler yayınlamayı yeğledi. *Osmanogرافya* (yani Osmanlıların tasviri) başlıklı yapıtı üç bölümden oluşuyor. Ne demek istediğini anlamak ara sıra oldukça güçtür, fakat bu saptama o dönemin başka yazarları için de geçerlidir: Latince kurtulmak isteyen Macar bilim dili o devirde doğup gelişmeye başladı.

Decsy, Orhan ve dönemi için 9 satır ayırtmaktadır. Zikredilen olaylar yalnızca Bursa'nın fethedilişi ve zor anlaşılan "iki eski Dardanelleri (yani Çanakale Boğazını) inşa edilişi" ile kısıtlıdır.¹⁰ (Belki oralarda daha sonra yapılan kaleleri kastetti.) Ayrıca, Orhan'ın yeni kanunlar çıkardığını, mescit ve camiler yaptırdığını ve buyruğu altına getirdiği halkları, (islam) dinini kabul etmeye zorladığını söylüyor. Tabii olarak ibadet yerlerinin inşası dışında bu savları kontrol etmek mümkün değildir.

Yine de Decsy'nin önceki sayfalarda uzun bir alıntı şeklinde okuyucularına aktardığı bir metin vardır. Bu da, sözde, son konuşmaları sırasında Osman'ın Orhan'a vermiş olduğu nasihatir.¹¹ Yazar, kaynak olarak Dimitrie Cantemir'in (Dimitri Kantemiroğlu, 1673-1723) İngilizce'den Almanca'ya çevirilen Osmanlı tarihini gösteriyor.¹² İki kez (1693 ve 1700-1701'de) kısa müddetler için Boğdan hükümdarı olan bu müellif adı geçen eserinde Osman ve Orhan'la ilgili bölümü "Sadi"-nin anlattıklarına göre aktardığını söylüyor. Sadi doğal olarak Hoca Sadettin'dir eseri de *Tacüttevarih*. Osman'ın ölümünden 250 küsur yıl sonra nazım şeklinde sunulan bu pasaj¹³ daha çok 16. yüzyılın mantalitesini yansıtır. Bununla birlikte 14. yüzyılın "iyi hükümdar" imgesiyle bir iki noktada bağlantılı olabilir. Fakat bu sözleri sanki söylenmiş gibi saymak oldukça büyük bir yanlış: Osman oğluna öğütler vermiş olduysa da herhalde şiir değil nesir kullanacaktı.¹⁴

Tavsiye edilen mevzuda bu kadar az bilgi toplanabileceği fark edilince içinde en azından Orhan'ın da anılıp hayali bir biçimde olsa da resmedilmiş olduğu kısa bir eser hakkında bildiri sunulacağına karar verildi. Bu da aramızdan Géza Dávid'in evinde yarı yarıya bir sureti kırk yıldan beri asılı duran Feliks Petancius (Petančić) *Rul'sudur*. Saptanabildiği kadarıyla bu ilginç doküman Türkiye'de tamı tamına kadar yayımlanmamıştır. İlk sekiz Osmanlı hükümdarını gösteren üst tarafı 2000 yılında İstanbul'da düzenlenen Padişahın portresi sergisinin katalogunda basılmışsa da,¹⁵ bütünü seyirciler bile göremediler.

Feliks Petancius'un hayatı

Yazmaya adını veren Feliks Petancius veya Raguzalı Feliks'in hayatı hakkında oldukça büyük sayıda verilere sahibiz. Bununla birlikte, kimi boşluk ve meçhul ayrıntılar yok değildir.

Her şeyden önce evvelki bilimsel çalışmalarda büyük ihtimalle üç kişinin hayatıyla ilgili ayrıntıların birbirine karıştırıldığına işaret etmemiz gerekmektedir. Bunlardan biri Felix Ragusinus adlı Raguzalı (bugün Dubrovnik, Hırvatistan'da) kodeks müstensihi ve minyatürçüsü, ikincisi Felix Brutus tesmiye edilen Raguzalı memur, üçüncüsü ise yine Ragusa doğumlu ve Macar kralının diplomatı olan Felix Petancius'tur. Mohaç'ta ölen Macar kralı II. Lajos'un (1516-1526) dul karısı, Macar kraliçesi ve Felemenk'te imparator naibesi Habsburg Maria'nın (Meryem) sekreteri, daha sonra ise Esztergom arşöveki Miklós Oláh 1536'da bitirdiği *Hungaria* (Macaristan)

⁹ Hayatı hakkında bkz. Tibor Bodnár-Király, "A „Decsy-biográfia" helyzete és kutathatósağa", *Politikatumányi tanulmányok. [Az] Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktorai iskolájának III. konferenciája. 2012. április 20, Budapest, 2012, s. 37-49.*

¹⁰ Sámuel Decsy, *Osmanogرافya, az az. a' Török Birodalom' Természeti, erköltsi, egy-házi, polgári 's hadi állapottjának, és a' Magyar Királyok ellen viselt nevezetesebb hadakozásinak summás leírása*, I, Bécs, 1783. s. 10-11.

¹¹ Decsy, *Osmanogرافya*, I, s. 7-8, n. d.

¹² Demetrie Kantemir, *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachs und Abnehmen*, Hamburg, 1754, s. 31-32.

¹³ [Hoca Sadettin], *Tacüttevarih*, I, [İstanbul], 1279, s. 29-30.

¹⁴ Osman'ın "vasiyeti" konusunda 15. yüzyılın Osmanlı tarihlerinde de bazı rivayetler vardır. Bunların hangi ölçüde gerçeklere dayandığını saptamak güçtür. Tamamıyla havadan atıldıklarını söylemek istemiyoruz, ancak kelimesi kelimesine doğru olduklarını sanmıyoruz. Krş. Aşıkpaşazade tarihi. [Osmanlı tarihi (1285-1502)], haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2013, s. 45 (buradaki metnin de bir kısmı nazımdır!); Mehmed Neşri, *Kitáb-ı cihan-nümâ. Neşri tarihi*, I, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, Ankara, 19872, s. 145, 147 (şiir yok).

¹⁵ *Padişahın portresi. Tesavir-i Al-i Osman*, İstanbul, 2000, s. 92, No. 9. - Macaristan'da 50 küsur yıl önce bir kez tam olarak neşredilmiştir: Ilona Berkovits, *Magyar kódexek a XI-XVI. században*, Budapest, 1965, tablo XLV. Sadece hükümdarlar ülkemizde bir kaç kez basıldı: "A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1908. évben"; *Magyar Könyvszemle*, 17 (1909), ek 1; Elena Berkovits, "Felice Petanzio Ragusino, capo della bottega di miniatori di Mattia Corvino", *Corvina*, 3 (1940), s. 79. Daha sonra bir sergi ile ilgili olarak hazırlanan mütevazı yayının kapagina padişahlar konulmuştur. *Magyar-török közös múlt. Kiállitás az Országos Széchényi Könyvtárban. Hungarian-Turkish Shared Past. Exhibition at the National Széchényi Library*, Budapest, 1988.

adlı, ülkeyi tasvir eden eserinde Buda'da kralın kütüphanesini tanıttığı zaman Felix Ragusinus Dalmata isimli birisini minyatürçü olarak anmaktadır.¹⁶ Oláh'ın bu iması dışında hakkında daha fazla bilgiye sahip olmadığımız bu zat, kısmen yapıtta zikredildiğine göre doğu dilleri konuştuğu, kısmen de adı ve vatani öbürüyle aynı olduğundan diplomat Feliks'le karıştırıldı. Dayanılan sav Hırvat araştırmacısı Petar Matković'in 1879'da yayımlanan makalesinde öne sürüldü¹⁷ ve hipotezi sonraki incelemelerde kuşkulara yer verilmeden tekrarlanıyordu.¹⁸ Aynı zamanda Matković, Viyana'lı hümanist ve Habsburg diplomatı Iohannes Cuspinianus tarafından Felix Petancius ve Venedik elçisi Pietro Pasqualigo tarafından Felice Raguseo olarak anılan Macar kralı diplomatının aynı kişi olduğunu doğru tespit etti.¹⁹

Yalnız bu iki adla aynı kişinin kastedilmiş olduğunun saptanabilmesinden adı geçen kişinin Oláh'ın andığı kodeks ressamı ile aynı zat olması sonucuna varmak sakıncalıdır.²⁰ Diplomatın ve kodeks ressamının karıştırılmasını Petar Kolendić Petancius hayatının Raguzalı dönemi irdeleyen makalesiyle biraz daha karmaşık hale getirdi. Şöyle ki Feliks Brutus adlı birisine ait verileri kesinlikle Petancius'la ilgili olanlarla birleştirdi, zira kanaatine göre iki Feliks aynı şahıs olmalıydı.²¹ Çalışmasında Dubrovnik arşiv kaynaklarını kullanmışsa da atıflarında belgelerde anılan ve bizi ilgilendiren kişi adlarını çoğunlukla net bir şekilde göstermedi, bu nedenle bunları ancak yerinde kontrol etmek mümkün olurdu. Feliks Brutus'la alâkalı bilgiler 1490'lı yıllara kadar devam ettikleri (sonuncusu 1493'e ait),²² Petancius'un zikredilişleri ise 1490'da başladığı için iki veri dizisi görünüşte birbirini tamamlayıcı adı geçen şahısların aynı oldukları izlenimini uyandırabilir. Ne var ki bu varsayımı kanıtlayan hiç başka bir delil yoktur ve içinde aynı kişinin soyadı bir kez Brutus, başka bir sefer ise Petancius veya Feliks Brutus Petancius olarak geçen kaynağımız da bulunmuyor. Buna rağmen Kolendić'in demin anılan tespitini Petancius hakkında yazdığı ayrıntılı ve her önceki bilgiyi birleştiren, 1961 yılında çıkan kitabında Dragutin Kniewald olduğu gibi kabul etti, ayrıca da mevcut dağınık verileri daha sonraki, çağdaş olmayan tarih yazarlarının fikirleriyle bağlayarak ve Petancius'a atfedilen eserlerin mütalaası sırasında çıkardığı sonuçları da ekleyerek homojen bir kariyer öyküsü haline getirdi.²³ Kolendić ve Kniewald yazılarının sayesinde bu yuvarlak fakat yanlışlar dolu biyografik rekonstrüksiyon bilimsel literatürde yaygınlaştı ve son el kitaplarında da bu malumat yer almaktadır.²⁴

Bildirimizde tüm yanlış veriyi teker teker yalanlamakla uğraşmaktansa yalnız en önemlilerini ele alacağız, esas itibarıyla güvenilirliğine inanabildiğimiz ve kuşkusuz Feliks Petancius'a bağlanabilen ayrıntılara değineceğiz.

Feliks Petancius 15. yüzyılın ikinci yarısında Dalmaçya'nın Raguzalı şehrinde dünyaya geldi. Miklós Oláh'ın yukarıda anılan ve Feliks Ragusinus'la onun ilerlemiş yaşında tanışmış olduğunu içeren tasvirinden hareket ederek Kolendić ve Kniewald Petancius'un doğum yılını 1455 civarı olarak tahmin etmişlerdi.²⁵ Ancak bunu doğrulayan belgeye sahip değiliz. Benzer biçimde Kolendić'in kabataslak anlattığı aile tarihiyle ilgili teferuatlar, Feliks'in okul öğretmenliği, daha sonraki, 1478-1487 arasına düşen mahkeme kâtipliği ve 1487-1490 yılları için varsayılan Buda'daki kodeks ressamlığı da kanıtlanamaz.²⁶ Oysa Feliks'in akrabalarından sadece bir amcası net olarak biliniyor o da 1485-1499 arasında Modrus (bugün Modruš, Hırvatistan'da) piskoposu Kristofor Stojković'tir.²⁷ Bu yakınlık 1517'de Novi Vinodolski Aziz Filipus ve Yakup Kilisesi'nde Stojković'in anısına

16 "Daha yaşlı olanlardan kral Mátyás hali hayatında resim yapmada da usta otuz kadar kâtip hizmetçi tuttuğunu duydum. Bunlardan bazılarını kendisi öldükten sonra şahsen tanıyordum. Bunların başında (*praefectus his*) Raguzalı Feliks bulunuyordu. Onunla ilerlemiş yaşındayken tanıştıyordum ve yalnız Grekçe ve Latince değil Kildanice ve Arapça da biliyordu, ayrıca da kodeks boyamasında kendisi de deneyimli olduğundan kitapların istinsahında herhangi bir hata işlenmemesine büyük gayretle dikkat etti." Nicolaus Olahus, *Hungaria - Athila, ediderunt Colomannus Eperjessy, Ladislaus Juhász*, (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, saec. XVI.) Budapest, 1938, s. 9. (Hungaria, caput 5, sententiae 6-7.) Alıntılanan Dragutin Kniewald, *Feliks Petančić i njegova djela*, (Srpska Akademija Nauka i Umjetnosti. Posebna izdanja CCCL, Odeljenje literature i jezika 12.) Beograd, 1961, s. 11.

17 Petar Matković, "Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. veka", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 49 (1879), s. 109. Önceki literatürü gözden geçiren: Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 1-3.

18 Florio Banfi, "Felice Petanzio da Ragusa, oratore dei re d'Ungheria Mattia Corvino e Vladislao, miniatore e bibliotecario della Corviniana di Buda", *Archivio storico per la Dalmazia*, 24/142 (1938), s. 1-23; Berkovits, "Felice Petanzio Ragusino", s. 53-84. Bu dönemde bu faraziye kabul etmeyen tek bir kişi vardı: Pál Gulyás, "Mátyás király állítólagos miniatörai", *Magyar Könyvszemle*, 66 (1942), s. 1-10. Cevabında Berkovits kendi görüşünü müdafaa etmeğe çalıştı: Ilona Berkovits, "Mátyás király, 'állítólagos' miniatörai. Válasz Gulyás Pálnak", *Magyar Könyvszemle*, 66 (1942), s. 153-161. Matković, "Putovanja", s. 112-113.

20 Örneğin Dragutin Kniewald, "Sitnoslikar Feliks Petančić", *Tkelčićev zbornik - Zbornik radova posvećenih sedamdesetogodišnjici Vladimira Tkelčića*, II, glavni urednik Ivan Bach, Zagreb, 1958, s. 55-92.

21 Petar Kolendić, "Feliks Petančić pre definitivnog odlaska u Ugarsku", *Glas SAN*, 236, *Odeljene literature i jezika*, 4 (1959), s. 1-2.

22 Kolendić, "Feliks Petančić", s. 12, n. 90.

23 Kniewald, *Feliks Petančić*.

24 Ralf C. Müller, *Prosopographie der Reisenden und Migranten ins Osmanische Reich (1396-1611)*. (Berichterstatter aus dem Heiligen Römischen Reich, außer burgundische Gebiete und Reichsromania), VII, Leipzig, 2006, s. 160-164; Luka Špoljarić, "Feliks Petančić", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, 7, *Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600)*, edited by David Thomas ve başkaları, Leiden-Boston, 2015, s. 50-51; Mirko Raguž, *Leksikon poznatih senjana*, Senj, 2016, s. 182-183.

25 Kolendić, "Feliks Petančić", s. 3; Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 7; Špoljarić, "Feliks Petančić", s. 50.

26 Kolendić, "Feliks Petančić", s. 3-9; Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 6-15; Špoljarić, "Feliks Petančić", s. 50.

27 *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno ..., collecta, digesta, edita Conradum Eubel, II, Münster, 1903, s. 136; Norbert C. Tóth, Magyarországi késő középkori főpapi archontológiája. Ersekek, püspökök, illetve segéd-püspökök, vikáriusok és jövedelemkezelők az 1440-es évtől 1526-ig.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások, 27.) Győr, 2017, s. 79.

yaptırıldığı, hâlâ mevcut anıt mezarın Feliks'i kendisini de zikreden kitabesinden anlaşılıyor.²⁸

Feliks/Felix Petancius adı denetlenebilir şekliyle ilk olarak 1 Nisan 1490 günü karşımıza çıkıyor. Bu tarihte Ragusa şehir meclisi ona borçlarının büyük bir kısmını ödemek için resmen iki aylık bir vade tanıyor.²⁹ 1491-1495 arasında şehir kâtibi³⁰ ve yönetimi üyesi olarak faaliyet gösterdi: çeşitli elçi heyetlerinde üye, ulak olarak Şubat 1492, Mart 1493 ve Şubat 1495 tarihlerinde Buda sarayına Macaristan ve Bohemya kralı II. Vladislav'a (1490-1516), Mayıs-Haziran 1494 Napoli kralı II. Alfonso'ya (1494-1495) ve onun istifasından sonra Nisan-Mayıs aylarında halefine gönderildi.³¹ 12 Eylül 1496 tarihiyle resmî noterliğe getirildi.³²

Petancius, 1496 yılı Ekim ayında doğduğu şehirden ayrılarak az sonra, belki de aynı senede Zengg'in (bugün Senj, Hırvatistan'da) şansölyesi, başka bir deyişle başnoteri olmuştur.³³ Belki de kısmen piskopos amcası sayesinde bu dönemde kral II. Vladislav'ın Buda sarayına girebilmişti, en azından 1501'de kralın sekreteri sıfatıyla (bu kez yalnız *Felix* olarak) anılmaktadır. András Kubinyi'nin saptadığı gibi kralın sekreterleri başlıca olarak krallık kaçırlarının "sabit" memurları değil, daha çok fazla fiilen kralın hizmetinde bulunan ancak illâ devamlı olarak sarayda yaşamaları koşul olmayan, çeşitli iç ve dış görevler, bunların arasında diplomatik misyonlar da ifa eden "mobil" saraylılar idi.³⁴ Bununla birlikte Feliks Petancius bir müddet için Zengg'deki pozisyonunu da korudu. (1503 yılında Zengg'de bir evin hibe edilmesi hakkında noter olarak bir belge hazırladığı zaman kendini hâlâ böyle anıyor.³⁵) 1501 yılının sonunda II. Vladislav tarafından kralın sekreteri olarak Venedik'e, buradan ise Rodos adasına, Aziz Yuhanna şövalyelerinin büyük üstadı ve Türklere karşı kurulan müttefik ordunun başkomandanlığına atanan Pierre d'Aubusson'a gitti. Buradan Ocak 1502'de geri dönmek için yola çıktı.³⁶ Mart 1503'te Zengg kumandanı Albert Lónyay'ın (belki şehrin kendisinin de) elçisi olarak Venedik'ten şehrine kereste nakliyesi için izin sağlayabildi.³⁷ 1504 senesinde Rodos yerine henüz İtalya'da bulunan Yuhanna şövalyelerinin yeni büyük üstadını ziyaret etti.³⁸ Aynı yıl ve 1507'de kralın, doğum yeri olan Ragusa'ya gönderilen elçisiydi.³⁹ 1509 yazında yola çıktığı ve Şubat 1510'de döndüğü resmî İspanya seyahati hakkında daha fazla ayrıntı bilmiyoruz.⁴⁰ 1510 yaz aylarında kralın sarayında vakit geçirdi ve planlanan yeni Ragusa misyonundan geri çağırıldı.⁴¹

17 Mart 1512 tarihinde Macar-Osmanlı mütarekesinin (Hırvatistan'ın metinde geçmediği gibi) eksikliklerini gidermek için kral onu, kendi sekreteri sıfatıyla elçi olarak İstanbul'a göndermişti.⁴² Heyet 26 Mart günü Buda'dan ayrıldı.⁴³ Petancius'a kısıtlı yetki verildiğinden görüşmeler neticesiz kaldı; heyet, padişahın 21 Temmuz 1512 tarihli ret cevabıyla Ağustos ayı sırasında döndü.⁴⁴ Petancius Kasım 1512'de ise bir daha I. Selim'e gönderildi. Bu yeni misyonu sırasında hükümdarla Bursa'da başarısız ateşkes görüşmelerinde bulunuyordu ve Temmuz 1513'te tekrar Macar kralı payitahtına ulaştı.⁴⁵ Saptanabildiği kadarıyla son diplomatik yolculuğu

28 Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 39-41.

29 Kolendić, "Feliks Petančić", s. 9, n. 66. (Državni arhiv u Dubrovniku [=DAD], Consilium rogatorum, vol. 26, y. 91r.)

30 Kolendić, "Feliks Petančić", s. 10, n. 76. (15 Mart 1491, DAD Consilium min., vol. 24, y. 55r, Ragusa "küçük meclisi" *Felix Petancius*'a papanın bir bulasının (papaların kurşun mühürlü belgesi) kiril harfleriyle çıkardığı sureti için 5 *perpera* ödüyor), s. 12, n. 89. (15 Ocak 1495, DAD Consilium min., vol. 24, 105v, "küçük meclis" *Felix*'i şehir vergileri tahsili ile ilgili kuralların ayrı bir ciltte istinsah edilmesiyle görevlendiriyor), s. 12-13, n. 92. (aynı gün, DAD Consilium min., vol. 25, y. 107v, meclis *Felix Petancius*'a Napoli krallarının Ragusa'ya verdikleri muafiyetnamesinin çıkardığı sureti için 35 *perpera* ödüyor; kopyanın bulunduğu yer: DAD Latinski dokumenti 229/1946.)

31 Macaristan'a yaptığı ziyaretler: 10 Şubat 1492: Buda'ya mektup götürüyor (Kolendić, "Feliks Petančić", s. 13, n. 94, DAD Consilium min., vol. 24, y. 132v); 23 Mart 1493: şehrin eski muafiyetlerinin uzatılmasını temin etmek için yollanan heyetin teknik sorumlusu (*expeditor, spenditor*), demek ki elçi değildir (Kolendić, "Feliks Petančić", s. 15, n. 116, DAD Consilium rogatorum, vol. 27, y. 33v); 26 Şubat 1495: *Felix Petancius* İtalya-Napoli ile ilgili haberleri içeren mektupla Buda'ya gönderiliyor (*Ragusa és Magyarország összeköttetései-nek oklevéltára. Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae, összeállította József Gelcich, bevezetessel és jegyzetekkel ellátta Lajos Thallóczy*, Budapest, 1887, s. 656. = *Dubrovačka akta i povelje. Acta et diplomata Ragusina*, sabrao i objavno Jovan Radonić, I/1, (Srpska kraljevska akademija. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda. Treće odeljenje, knjiga II.) Beograd, 1934, s. 806, Kolendić, "Feliks Petančić", s. 17, Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 17.) - Napoli'ye gittiği tarihler: 8 Mayıs 1494: Napoli kralı II. Alfonso'nun taç giydirme merasimine Ragusa'lı bir heyet de katılıyor, 3 Nisan günü *Felix*'i yolculuğun teknik sorumluluğuna tayin ediyorlar (Kolendić, "Feliks Petančić", s. 16-17, DAD Consilium rogatorum, vol. 27, y. 106v, 134r); 30 Nisan 1495: *Felix*'i iki aylık harcırah ve pasaportla Napoli'ye yolluyorlar (Kolendić, "Feliks Petančić", s. 17, n. 136, DAD Consilium min., vol. 25, y. 134r).

32 Tam metni için bkz. Kolendić, "Feliks Petančić", s. 18-19. (DAD Diversa notariae, vol. 76, y. 149v).

33 Kolendić, "Feliks Petančić", s. 19, Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 17.

34 András Kubinyi, "A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében", *Gesta*, 6/1 (2006), s. 3-12, 15-17.

35 Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomataikai Gyűjtemény, DL 34413. (Dijital sureti: <http://archives.hungaricana.hu/en/charters/>) Özeti için bkz. Elemér Mályusz, "A szlavóniai és horvátországi pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, III. rész", *Levéltári Közlemények*, 6 (1928), s. 193-194, No. 19.

36 Iacomo Bosio, *Dell'istoria della sacra religione et illuistrissima militia di San Giovanni Gerosolimitano*, parte 1, Roma, 1594, s. 455-456 (parte 1, libro XVI), Matković, "Putovanja", s. 111, Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 25-26.

37 Marino Sanuto, *I diarii*, IV, a cura di Niccolò Barozzi, Venezia, 1880, s. 776-777.

38 Sanuto, *I diarii*, V, a cura di Federico Stefani, Venezia, 1881, s. 1053.

39 Aralık 1504-4 Ocak 1505: Kolendić, "Feliks Petančić", s. 20. (*Ragusa*, 828, DAD Consilium rogatorum, vol. 30, y. 2v-3v, Consilium min., vol. 28, y. 111v) - 26 Ocak 1507: aynı yer (*Ragusa*, 830, DAD Consilium rogatorum, vol. 30, y. 205v-206r).

40 *Commissions et relations Venetae*, tom. I, 1433-1527, collegit et digessit Simeon Ljubić, (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, VI.) Zagreb, 1876, s. 118, Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 28.

41 *Commissions*, I, s. 123, Kolendić, "Feliks Petančić", s. 20, Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 28-31.

42 *Commissions*, I, s. 129, alıntılan: Matković, "Putovanja", s. 111-112, Kniewald, *Feliks Petančić*, s. 33.

43 *Commissions*, I, s. 130, alıntılan: Matković, "Putovanja", s. 111-112.

44 Pál Fodor-Géza Dávid, "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, edited by Géza Dávid and Pál Fodor, Budapest, 1994, s. 18-20, özellikle n. 38.

45 Fodor-Dávid, "Hungarian-Ottoman," s. 20-25, 41 (ek 1).

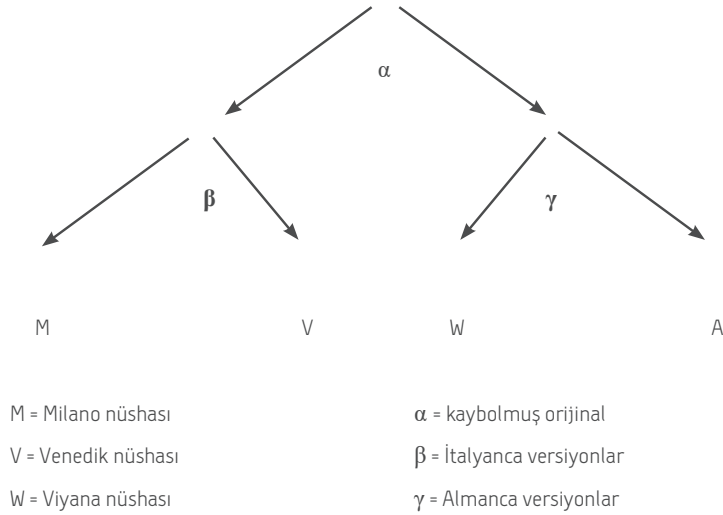
buydu. Bunu izleyerek belki Zengg'e geri çekilmiş. II. Vladislas'ın 1516'da cülus eden halefi II. Lajos'a hizmet edenler arasında ona rastlanmaz.

Piskopos amcasına yukarıda anılan anıt mezarını 1517'de diktirdi. Feliks Petancius'la ilgili son güvenilir verim budur. Ölüm tarihi 1517-1522 arasında vuku bulabildi zira Iohannes Cuspinianus Petancius'un Balkan yolları hakkında yazdığı ve ileride ele alacağımız *De itineribus...* adlı çalışmasını 1522'de yayımladığı zaman ondan merhum olarak konuştu.⁴⁶

Görebildiğimiz gibi Petancius'un Osmanlı İmparatorluğu'nda yaptığı resmî seyahatler yalnız kariyerinin son zamanlarında, artık deneyimli bir kral diplomatı olduğu evrede, 1512-1513 yıllarında sağlam bir şekilde belgelenebilir. Buna rağmen daha önce de büyük bir olasılıkla Osmanlı topraklarına ayak bastığı varsayılabilir, örneğin 1502 Rodos yolculuğu sırasında veya başka Macar heyetlerinin üyesi olarak böyle bir ziyaret gerçekleşebildi. Yazımıza özdeyiş olarak seçtiğimiz metinden de ("*Bütün bunlar, Türklerin imparatorluğu hakkında uzun yolculuklarımızın sırasında özenli gözlemler neticesinde öğrenebildiğimiz ayrıntılardır*") bilinen elçiliklerinden önce de bir kaç kez İstanbul'a gitmiş olması haklı olarak çıkarılabilir. Aynı zamanda alıntıladığımız ikinci cümleye ("*Şehrimiz, Ragusa onların serhatlerinde bulunduğu ve o insan takımıyla çok büyük ticaret yaptığı için her şeyi öğrenmeğe tüm olanaklar mevcuttu*")⁴⁷ dayanarak diyebiliriz ki Ragusa uyruklu birisi ve kamu hayatının katılımcısı olarak kariyerinin erken safhasında bile Türklerle ilgili, ister devlet yönetimi, ister gelenek ve görenekleri hakkında şehirden her yıl İstanbul'a haraç götüren sefir ve devamlı gelip giden tüccarlardan pek çok teferruata sahip olabilmıştır.

Petancius Genealogia'sı ve şekilleri

Petancius'un üzerinde durmak istediğimiz eserinin iki ana şekli vardır. Biri bugünlerde üç ayrı nüsha olarak arda kalan resimsiz el yazmasıdır.⁴⁸ Buna dayanarak metin epey zaman sonra, yani 16'ncı yüzyılda bir kaç kez yayımlandı.⁴⁹ İkinci, daha gösterişli versiyonu ise bugün Budapeşte (resim 1) ve Madrid'de (resim 2) bulunmak üzere iki kopyada mevcut tomardır.⁵⁰ İki yazılı varyantın birbiriyle olan ilişkisini uzunca ele almıyoruz, fakat ilgili metinleri baştan sonuna kadar okuyup karşılaştırdıktan sonra ilk olarak mutlaka süslü olmayan ve biraz daha kapsamlı yazının hazırlanmış olduğu öne sürülebilir. Tomarda Petancius bu metni ara sıra özetledi, başka durumlarda kısalttı, değiştirdi veya öğelerini başka yerlere aktardı, bazen atlattı. Buna rağmen iki varyant arasında organik bir bağlantı vardır (bkz. Ek 1). Üç nüsha ve yayımlanan metin arasındaki ilişki ise şöyledir:



46 Alıntılan: Matković, "Putovanja", s. 114, anan: Kniewald, *Feliks Petancius*, s. 19.

47 Konrad Adelman, *De origine, ordine et militari disciplina Magni Turcae domi forisque habita libellus*, Hagenau, 1530, y. bllllv.

48 Milano, Biblioteca Ambrosiana, N. 340 sup. (5) y. 25r-30v; Venezia, Biblioteca del Museo Correr, Cicogna 894, y. [1v-7v]; Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Cod. Lat. 3522, y. 144r-154r. - Viyana nüshası vaktiyle Iohannes Cuspinianus'un koleksiyonunda bulunuyordu.

49 İlk olarak: Adelman, *De origine*.

50 Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 378. (Bu yazma 1908 yılı ikinci yarısında Münihli sah haf, Jacques Rosenthal'dan 4250 Mark için satın alınmıştır. Krş. "Jelentés a Magy. Nemz. Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának állapotáról, az 1908. év második negyedéről", *Magyar Könyvszemle*, 16 (1908), s. 248; Madrid, Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12 (<http://bdh.bne.es/bnsearch/detalle/bdh0000199600>). (Bu kopya kısmen yırtık ve noksandır. El yazmaları ölümünden sonra Toledo'ya geçen ve oradan Madrid'e ulaşan İspanyol asıllı fakat Roma doğumlu kardinal Francisco Javier Zelada y Rodríguez/Francesco Saverio de Zelada'nın (1717-1801) koleksiyonunda bulunuyordu. Eline nasıl geçtiğini öğrenemedik.) - Alberto Saviello - maalesef ayrıntılara girmeden - altı nüshadan bahseder: "Felix Petancius's *Historia Turcica*. A Central European View of the Ottoman Empire?", *Osmanischer Orient und Ostmitteleuropa. Perzeptionen und Interaktionen in den Grenzregionen zwischen dem 16. und 18. Jahrhundert*, (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa, 48.) Stuttgart, 2014, s. 138, n. 31.

A = Adelman neşri

Tomarların birbirleriyle ilişkisi

İki tomardaki metinlerin birbiriyle ilişkisi de incelenmeye tabi tutulmalı. Bu mukayeseye göre asıl nüsha Madrid'dekidir. Ayrıntılara girmek bu sefer de istemeyip beş örnekle yetiniyoruz. Hemen II. Bayezid'in tasvirinden sola düşen eğik başlıkta görüşümüzü pekiştiren bir unsur vardır. "*NOMINA FILIORVM IMPERATORIS*" cümlesi Madrid nüshasında düzgündür, Budapeşte'dekide ise son iki harf için yer kalmadığı için bunlar üçüncü kelimenin üstüne sıkıştırıldı. Çavuşlarla ilgili bölümde Madrid nüshasında "*tenentes clavas ferreas in manibus id est busdohanos*" ('ellerinde demir topuzlar yani bozdoğanlar tutuyorlar') bulunuyorken Budapeşte metninde *clavas* ('topuzlar') yerine ilk olarak *claves* ('anahtarlar') yazıldı. Bu yanlış farkedilince düzeltildi. Azaplarla ilgili izahatta iki büyük hata işlendi: "*tamen non sunt magne utilitatis in exercitu, cum sint artifices, mercatores et.. ad pugnandum inexperti*" ('yine de orduda pek fazla yararları yoktur; zanaatçı ve tüccar vb. oldukları için savaş için acemilerdir') yerine "*tamen non sunt magne utilitas in exercitu, cum sint artifices, mercatores et. ad pugnam irreperti*" ('yine de ordunun pek fazla yararı yoktur; zanaatçı ve tüccar vb. oldukları için savaşa bulunamıyorlar') cümlesi geçti. (Bu ikinci yanlışsonradan düzeltildi.) Başka bir yerde "*civitas est olim florentissima*" cümlesinden *olim* kelimesi eksiktir, bir başkasında devlet gelirlerine ait rakamlar karıştırılarak bir buçuk milyon yerine bir milyon elli bin yazıldı. Ayrıca Budapeşte rulosunda pek çok düzeltmenin mevcudiyeti de kopyayı hazırlayanın yaptığı yanlışları çalışırken farkedip tashih etmek istediğine delalet eder.

Tomarların sanatsal ilişkileri

Ve şimdi sanatsal mülahazalara geldik. Resim ve minyatürlerin stilini incelemek yeterliğimizi aştığı için ortaçağ Macar resim sanatının en iyi uzmanlarından biri ve Macar Bilimler Akademisi Sanat Tarihi Enstitüsü müdürü olan Árpád Mikó'ya baş vurduk. Onunu yardımıyla şu sonuca vardık.

En azından ruloların biri Buda'da hazırlanmış oluyor ise (ki bu herhalde rahatlıkla ön tahminimiz olabilir) hangisi daha çok fazla kralın resim stüdyosunun ürünüdür? Önceki araştırmacılar Budapeşte nüshasını orijinal sanıp pek çoğunun hakkında haberi bile olmayan Madrid kopyasındaki tasvirleri "başka bir ressam tarafından" yapılarak "daha yalın"⁵¹ (katalogun İngilizce baskısında "simpler") veya "daha mütevazı" ("illuminated more modestly")⁵² nitelediler. Fakat iki rulodaki portreleri hiç kuşkusuz Buda nakkaşhanesinden çıkan kodekslerin tasvirleriyle kıyasladığımız zaman başka bir sonuca ulaşacağız. Bu ciltlerin biri Nürnberg'de tek nüsha olarak saklanan *Historia Turcica* başlığı verilen yazmadır.⁵³

Historia Turcica

Burada bir parantez açmamız gerekiyor. Bu kodeks içinde de Osmanlı hükümdarları II. Bayezid'e kadar ele alınmaktadır. Yalnız yazmanın bir kısmı eksiktir, bunun için I. Murad ve I. Bayezid'in hayatı hakkında hiç bilgi yoktur. Resimlerin bazıları ise bitirilmemiş, bunun sebebi II. Vladislas'a sunması planının herhangi bir nedenle terk edilmişidir.⁵⁴ Tasvirlerin üslubu *Genealogia*'dakilere benzeyip kesinlikle Buda'da hazırlandığı ve konunun da Türkler olduğu nedeniyle bu anonim eserin de Petancius tarafından yazıldığı çeşitli kitap ve makalelerde öne sürüldü.⁵⁵ Ancak karşı görüşte bulunanlar da vardı. Bunlardan Agostino Pertusi müellifin Petancius olduğunu çok açık bir şekilde reddetti.⁵⁶ Biz de ancak bu görüşe katılabılıriz. *Genealogia*'nın nesnellığı *Historia Turcica*'nın anlatım tarzına zıt düşüyor. Bunu, adı geçen sözde tarih kitabının, Orhan hakkında bir sürü yüzeysel genellemeden ve duygulara hitap eden ibarelerden başka hemen hemen hiç somut bir şey ihtiva etmediği de gösteriyor. Bir tek cümle hariç, fakat o da yanlışır zira hükümdarın "bütün Asya'da oldukça büyük sayıda bulunabilen Araplara herhangi bir ayırım yapmaksızın krallara özgü büyük

51 *Padışahın portresi*, 92. Hans Georg Majer'in G. Dávid'e dediğine göre, 2000 civarında elinde, Madrid nüshasının kötü bir kopyası vardı. Şimdilik ise internette mükemmel ve serbest kullanıma açık fotoları bulunduğuundan bunlara dayanarak daha sağlam mukayese yapılabilir.

52 Saviello, "Felix Petancius's *Historia Turcica*", s. 134, n. 15.

53 Nürnberg, Stadtbibliothek Nürnberg, Solger Ms. 31. 2°. (Tanıtımı için bkz. Ingeborg Neske, *Die Handschriften der Stadtbibliothek Nürnberg*. IV. *Die mittelalterlichen Handschriften*. Varia. 13.-15. Jahrhundert und 16.-17. Jahrhundert, Wiesbaden, 1997, s. 192-193.)

54 Saviello'ya göre ("Felix Petancius's *Historia Turcica*", s. 139.) Vladislas Polonya tahtından 1501 yılında elini geri çektiği için kapak resimleri bitirilmemiş. Yazar kralın Lehistan armasını yalnız bu zaman diliminde kullandığını yanlışlıkla savunuyor zira örneğin Buda kalesinde ve Vác katedralinde görüldüğü gibi bütün hakimiyeti döneminde Polonya kartalı aile arması olarak çeşitli nesnelere süslüyordu. Vladislas'ın ölüm tarihi olan 1516 başka bir seçenek olabildi, fakat eserde II. Bayezid'den halen padişah olarak olarak konuşulduğu için bu öneri de zayıftır.

55 Örneğin Kniewald, *Feliks Petancic*, s. 88-91; önceki literatüre dayanarak: Pál Fodor, "The View of the Turk in Hungary: the Apocalyptic Tradition and the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context", Aynı yazar, *In Quest of the Golden Apple. Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, (Analecta Isisiana, 45.) İstanbul, 2000, s. 86, n. 2; eseri Petancius'a atfetmekle birlikte kuşkulardan da söz eden: Saviello, "Felix Petancius's *Historia Turcica*", s. 137 ve n. 27;

56 Agostino Pertusi, *Martino Seguno di Novo Brdo, vescovo di Dulcigno. Un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento. Vita e opere*, (Istituto storico italiano per il medio evo. Studi storici, fasc. 128-130.) Roma, 1981, s. 277.

imtiyazlar tanıyarak onları taltif etmek istedi ki kendi canibine gelsinler" diyor.⁵⁷ II. Bayezid'le ilgili ve sonu noksan olan bölümde biraz fazla olay hakkında bilgi verilmekte, ancak bunların tarihi, yeri ya yazılmıyor ya yanlış aktarılıyor. Örneğin sultan Sofya'dan "atrebalos" halkına karşı savaşa çıkıyor ve "Bethulia"ya hücum ediyor.⁵⁸ Burada kastedilen belki 1483 seferidir ki Sırbistan topraklarında cereyan etti.⁵⁹

Tasvirlerin mukayesesi

Adı geçen *Historia Turcica*'da görülen başlar, Petancius'un Madrid nüshasındaki başlarına Budapeşte'dekilerden daha fazla benziyor (resim 3). Bu tespit kullanılan renkler için de geçerlidir. Hatta madalyonların arkalarında Madrid kopyasında dört renk kullanılıyor, öbüründe ise yalnız iki (resim 2, 1). Ama işbu yazmanın dışında vaktiyle Buda'da çizilen başka minyatürlerde de sakallar, burunlar ve başka öğeler ile Madrid tomanı tasvirleri arasında tartışılmaz benzerlik vardır (resim 4, 5). Söz konusu resimler Kuzey İtalya (Lombardiya) sanat okulu na yakınlık gösteriyor. Sanatçının kim olduğu halen kuşkuludur.

Petancius Genealogia'sının içeriği

Rulo'da ilk olarak sol tarafta Latince bir takdim, ortada Osman'dan II. Bayezid'e kadar ilk sekiz Osmanlı hükümdarının dairelerde resmedilen hayalî portreleri (resim 1), yanlarında ise ilgili padişahın ad ve iki üç kelime ile belirleyici özelliği (kaçıncı sultan, addaşları arasında kaçınıcı oluşu veya en önemli sanılan eylemi) yer almaktadır. Fetret devrinin⁶⁰ kendilerini sultan ilan eden şehzadeleri, doğru bir şekilde Avrupa'lı gözlemcisi için de padişah sayılmadı. Hazırlanış tarihinde tahtta oturan kişi, ötekilerden kasten biraz daha büyük gösteriliyordu. Bayezid'in elinde yayın bulunduğu dikkat çekicidir, ve bu, onun okçuluk ve yaycılığa karşı merakına işaret eder ki tarihî gerçeklerle uyuyor.⁶¹

Hükümdarın çocukları ve damatları (resim 6)

Padişahlardan sonra tomarda II. Bayezid'in oğul ve kızlarının sıralanması yer almaktadır. Onlarla ilgili resim hiç yok, yalnız eliptiğe benzer şekiller içinde ayrı ayrı isimleri sıralanmaktadır: erkek çocukları solda, kızlar sağ tarafta. Şehzadeler hakkında verilen bilgiler pek tatmin edici değildir. *Rulo*'da altı erkek çocuğu zikredilmekte: Mehmed çebebi Amasya'da, Korkud çebebi Karaman'da, "Syman" (büyük ihtimalle Sinan) çebebi Rodos'a yakın Domollu'da (herhalde Denizli kastediliyor), Ahmed çebebi Uzun Hasan toprağında, Murad çebebi Trabzon'da ve Ali çebebi Kefe'de (bugün Feodosya) yöneticilik yapıyormuş. Basılı metin dokuz oğuldan bahsediyor fakat sadece yedi ad sıralıyor, yukarıdakilerin dışında Kastamonu'da bulunan Alemşah da listeye alındı.

II. Bayezid'in genel olarak büyük sayıda çocuğu doğmuştur.⁶² Bunlardan literatürde sekizi tekrarlanıp anılmaktadır: Abdullah, Şehinşah, Alemşah, Mahmud, Mehmed, Ahmed, Korkud ve Selim. Görülebildiği kadarıyla aralarından Petancius yalnız dördünü yakalayabildi (geri kalanlar arasında az bilinenler de olabilir), "iş yerleri" hakkında sunduğu malumat ise her defasında yanlıştır: Ahmed kesintisiz Amasya'da, Mehmed Karaman'da, Korkud Saruhan ve Antalya'da, Alemşah ise Saruhan'da faaliyettedir.⁶³

Buna karşın metinde gösterilen ve isimleri yazılmayan kızların eşlerinden daha fazla sağlam bilgiye sahip olabilmemiz ilginçtir. Halbuki, iki listede yer alan toplam dokuz damattan beşinin başka kaynaklarda da geçtiği önemlidir. Biri sadrazam Davut paşanın oğlu Mustafa,⁶⁴ bir başkası yeniçeri ağası, Rüstem ağa,⁶⁵ üçüncüsü

57 Solger Ms. 31. 2°, y. 6v.

58 Solger Ms. 31. 2°, y. 35r.

59 Selâhattin Tânsel, *Sultan II. Bayezid'in siyasî hayatı*, (Türk Tarih Kurumu yayınları, IV/A-2-21. dizi, 36.) Ankara, 2017?, s. 167.

60 Bu dönemi irdeleyen nispeten yeni bir çalışma için bkz. Dimitris J. Kastiris, *The Sons of Bayezid. Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-13*, (The Ottoman Empire and its Heritage, 38.) Leiden-Boston, 2007.

61 *Padişahın portresi*, s. 78, 92.

62 Kemalpaşazade'ye göre çocuklarının ve torunlarının sayısı 300'ü aşmıştır. Bkz. Şerafettin Turan, *Bayezid II., Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5, İstanbul, 1992, s. 237.

63 Bu bağlamda şu kitap ve makaleleri dikkate aldık: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, II, İstanbul'un fethinden Kanunî sultan Süleyman'ın ölümüne kadar, (Türk Tarih Kurumu yayınları, XIII. dizi, 1661.) Ankara, 19753, s. 234; Sydney Nettleton Fisher, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana, 1948; Çağatay Uluçay, "Bayezid II. in âilesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, X/14 (1959), s. 109-117; *Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus*, übersetzt vb. Richard F. Kreutel, (Osmanische Geschichtschreiber, 9.) Graz-Wien-Köln, 1978, dizin; Petra Kappert, *Die osmanischen Prinzen und ihre Residenz Amasya im 15. und 16. Jahrhundert*, (Uitgaven van het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 42.) İstanbul, 1976; Feridun M. Emecen, *Yavuz sultan Selim*, İstanbul, 20162, dizin.

64 Krş. Hedda Reindl, *Männer um Bâyezîd. Eine prosopographische Studie über die Epoche Sultan Bâyezîds II. (1481-1512)*, (Islamkundliche Untersuchungen, 75.) Berlin, 1983, s. 172 (nikâh 1489 yılında vuku buldu).

65 Reindl, *Männer um Bâyezîd*, s. 298.

Nasuh bey⁶⁶ adlı bir sancakbeyi, dördüncüsü Hersekzade Ahmed paşadır.⁶⁷ Fakat bizim için en önemlisi beşinci örnektir. Buna göre *Ruló*'da geçmeyen ama basılı metinde zikredilen kız Uzun Hasan'ın oğluyla evlenmiş fakat şimdi duldur. Bu duhterin gerçekte Uzun Hasan'ın torunu, Göde Ahmet'le evlenmiş olan Aynışah olduğunu saptadıktan ve bu hükümdarın 14 Aralık 1497 günü⁶⁸ öldüğünü öğrendikten sonra yazarımızın uzak yerlerde vuku bulan olaylar hakkında da güvenilir haber alabilmiş olduğunu memnuniyetle görüyoruz.⁶⁹ Geri kalan dört zevcin ikisi Mustafa, ikisi de Ahmed'di. Mustafa'ların biri Bosna (veya Hersek⁷⁰) mirilvasıymış, öbürü ise Alacahisar'da (bugün Kruşevats, Sırbistan'da) aynı görevde bulunuyormuş. Iussel veya Tussel (belki Güzel?) Ahmed Avlonya'da (bugün Vlora/Vlorë, Arnavutluk'ta) sancakbeyiymiş, ledi (Yedi?) Ahmed'in ise yalnız adı zikredilmektedir.⁷¹

Vezirler

Sultan ailesini mantıklı olarak devletin en güçlü adamları olan vezirler izlemektedir (resim 7). Onlar hükümdarlardan daha küçük resimlerle gösteriliyorlar. Adları sırasıyla Davut, İbrahim, Ali ve İskender paşadır. Yazılan isimler doğrudur ve onlar oldukça uzun bir müddet için birlikte üst yöneticilik yaptılar. Bunlardan, Hans Georg Majer'in de öne sürdüğü gibi en erken, 1496 yılında dördüncü vezir saraydan ayrıldı.⁷² Bir sene sonra yani 1497'nin Mart ayında sadrazam Davud paşanın görev süresi de bitti.⁷³ Geri kalan iki vezir 1498'e kadar yüksek postunda kaldı.⁷⁴

Söz konusu vezirlerin görevden alınma veya ayrılma yılları birbirine oldukça yakındır, bu nedenle ilk etapta metnin hazırlanışı için 1496 veya 1497 Mart ayının öncesini kabul etmeye meyl ediyoruz. Fakat eşinin ölümü 1497 sonuna rastlanan dul padişah kızı her üç daha uzun ve *Ruló*'dan evvelki el yazmasında mevcut olduğu ve bu nedenle sonraki ilâve pek olamadığı için, yapıt en erken 1498 senesinin ilk aylarında kaleme alınmış olabilir. Yine de, sadrazamların atanması hakkında nispeten kolay habere ulaşılabildiği olması vakit bakımından bize pek fazla esneklik tanımıyor. Demek ki mazul olduğundan iki veya üç yıl sonra Davud paşayı vezir-i azam olarak göstermek biraz tuhaf olurdu.

Genealogia'nın güvenilirliği

Şu noktaya kadar Petancius *Genealogia*'sının nispeten kolayca kontrol edilebilen ve bazen oldukça doğru, bazen yanlış olduğu anlaşılan verilerini ele aldık. Geri kalan ve daha uzun bölümlerdeki malumatı denetlemek daha güçtür. Tarihle ilgili bilgiler açısından çok önemli sorumuz şudur: eser genel olarak ne kadar güvenilir ayrıntılar içerip yazarın hangi ölçüde kendi malıdır?

İlk olarak şuna değinmemiz gerekir ki, yukarıda söylediğimiz gibi Petancius'un başka bir eseri de vardır. Adı *De itineribus...* (Güzergâhlar hakkında) olan bu çalışma Osmanlılara karşı açılan olası savaşlarda kullanılabilcek Avrupa yollarını sıralamaktadır.⁷⁵ Ancak - Agostino Pertusi'nin saptadığı gibi - bunun içindeki bilgilerin hemen hemen tümü Dulcigno (bugün Ulcinj, Montenegro'da) episkoposu Martino Seguno'nun benzer konulardan olduğu gibi aktarıldı.⁷⁶ Başka yazarlardan intihal yapmak o dönemde o kadar büyük bir suç sayılmıyorsa da (daha sonra barok müziğinde de oldukça yaygındı), yazarımızın güvenilirliği açısından bizim için rahatlatıcı değildir.⁷⁷ En azından tetikte bulunmamız gerektiğine dikkati çeker.

66 Basılı metinden eksik Nasuh beyin görev yeri olarak *Ruló*'da Ohrid gösterilmektedir. Başka kaynaklarda onu - ve şanssızlığımıza tam da 1497'de - Köstendil'in başında görüyoruz: *Der fromme Sultan*, s. 296; *Oruç bey tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2014, s. 152. Daha sonraki bir kaynaktan Kasım 1503'te Niğbolu (bugün Nikopol, Bulgaristan'da, Macar adı Nikápoly) beyi ve Şubat 1506'dan başlayarak Silistre (bugün Silistra, Bulgaristan'da) beyi olarak karşımıza çıkıyor: İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M. C. O. 71 numaralı 909-933/1503-1527 tarihli in'âmât defteri (transkripsiyon-değerlendirme)*, basılmamış doktora tezi, İstanbul, 2014, s. 148, 445, 539 vb.

67 Basılı metinde kadının Bosna herseği İstefan'ın eşi olduğu söyleniyor. Buna karşın *Ruló*'da kızın Anadolu beylerbeyi Ahmed paşanın karısı olduğu öne sürülüyor. Elimizdeki veriler her iki saptamayı doğruluyor. Adı geçen kişi gerçekten Bosna grandüğü Stjepan Vukčić-Kosača'nın (1404-1466) oğlu olup iki kez de, 1483-1486 ve 1489-1497 arasında, Anadolu beylerbeyi görevinde bulunuyordu. Krş. Reindl, *Männer um Bâyezîd*, s. 129-146.

68 Bunu İranlı bir kroniğe dayanarak öne süren: R. M. Savory, "The Struggle for Supremacy in Persia after the Death of Timur", *Der Islam*, 40 (1965), s. 61. (*Varioum Reprints* dizisinde tekrar basıldı: Roger M. Savory, *Studies on the History of Safavid Iran*, London, 1987.) Alıntılan: *Der fromme Sultan*, s. 169-170, n. 4.

69 Osmanlı kroniklerinde genellikle ancak üç evlendirilen kızdan bahsedildiği dikkate şayandır, zevceleri Davud paşa oğlu, (Uzun Hasan oğlu) Uğurlu (Han) oğlu Ahmed (= Göde Ahmed) ve Nasuh beydir. Örneğin *Oruç bey*, s. 127 (onun Hersekzade Ahmed paşanın da hükümdarın "güvegüsü" olduğundan haberi vardır, *Oruç bey*, s. 121); Aşıkpaşazâde tarihi, s. 317; Matrakçı Nasuh, *Tarih-i Sultan Bayezid*. *Sultan II. Bayezid'in tarihi*, haz. Reha Bilge, klasik Türkçe'den aktaran Mertol Tulum, İstanbul, 2015, s. 183-184.

70 Basılı metinde Aziz Sava düküğü (Ducatis Sancti Sabbe) yazılıyor ki aslında Bosna Krallığı bünyesinde bulunan bir bölgeydi.

71 Sıralamada yedinci olarak gösterilen bu kişinin ismi önüne adı geçen sayının Türkçesi belki sehven yazılmıştır.

72 *Padişahın portresi*, s. 78. Krş. Reindl, *Männer um Bâyezîd*, s. 240.

73 Reindl, *Männer um Bâyezîd*, s. 162.

74 Reindl, *Männer um Bâyezîd*, s. 147, 213.

75 Basmanın başlığı: *De itineribus in Turciam libellus*, Wien, 1522.

76 Agostino Pertusi, "I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, 12 (1970), s. 517-547.

77 Bu hilesini çağdaşları fark edemediler. Örneğin Cuspinianus, adı geçen yazının yeni bir baskısının önsözünde şu cümlelere yer verdi: "Feliks Petancius'un Türklere hangi yollardan hücum etmek gerektiğini [kapsayan] şerhini buraya ekliyorum. Vaktiyle ben imparator Maksimian'ın Buda'da elçisi olarak faaliyette bulunuyorken kendisi ile samimî dostluk içindeydik. Halbuki kendisi hem II. Bayezid hem [I.] Selim'e defalarca elçi olarak gitti ve Türklere hakkında kişisel olarak gördüğü pek çok şey biliyordu. Fakat okuyucu, bunları dinle bile!" Johannes Cuspinianus, *De caesaribus atque*

Genealogia'da vezirlerden sonra, onlarınkinden de daha küçük daireler içinde ve çoğunlukla bir satırda üç kişi olmak üzere toplam 31 portre (resim 8) ve her birinin altında bir başlık ve ona ait izahat vardır. Sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru ilerleyerek sırasıyla⁷⁸ kadiaskerler, beylerbeyiler, defterdarlar, imparatorun donanması, müderris, müftü, şansölyenin postu,⁷⁹ sipahi oğlanları, silahhtarlar, imparatorun mühürleri, kapıcılar, solaklar, yeniçeriler, beşliler, müteferrikalar, çavuşlar, gönüllüler, garip yiğitler, mehterler, azaplar, akıncılar, serahorlar (veya cerehorlar), mazuller, değişik görevliler,⁸⁰ [asker] yekunu, Avrupa (Rumili) gelirleri, Asya gelirleri, imparatorun masrafları ve nihayet üç bölümde ötekilere göre biraz daha ayrıntılı şekilde Türklerin adet ve ahlakları⁸¹ hakkında bilgi verilmektedir. Görülebildiği kadarıyla sarayın ve imparatorluğun tanıtımı - daha kapsamlı ve mantıklı süssüz versiyondan biraz gelişigüzel bir özet yapıldığı için - pek sistematik değildir, içinde dinî ve askerî görevler ve teşkilâtlar karışmaktadır ve devletin gelir ve giderleri gibi bireylerle alakası olmayan konulara da değinilmektedir, binaenaleyh portreler genelde süs olarak kullanılmaktadır.⁸²

Petancius *Genealogia*'sının bu bölümlerinin kaynak değerini saptamak için aklımıza gelen ve erişebildiğimiz çağdaş Latince ve İtalyanca⁸³ yazı ve kitaplara baktık.⁸⁴ Bunlardan birkaçı bizi ilgilendiren dönemden 50-60 yıl sonra, kimileri yalnız 19'uncu veya 20'nci asırda basılmıştır. Kesin yazılış tarihleri genellikle tam olarak bilinmemektedir. Fakat bazı bölümleri veya tam metinleri el yazmaları halinde elden ele dolaşarak çeşitli çevrelere ulaşabilmişti.

Yaptığımız incelemelerin sırasında Petancius'un büyük ölçüde faydalandığı bir eser bulmadık. Kimi benzerlikler gösterilebilir, ama bunlar izlenimimizi değiştirmiyor. Örneğin 1496 yılında İstanbul'da bulunan Alvisse Sandugino da vezirlerden bahsediyor, Davud, İbrahim ve Ali paşa olmak üzere üç kişinin ad ve menşeiini bildirip İskender paşanın görevden ayrıldığını da ekliyor, ki bu malumat toplu olarak *Rulô*'dakilere kısmen terstir. Aynı yazar hükümdarın yedi oğlundan ve sekiz kızından söz ediyor, fakat erkeklerin ad ve görev yerlerini, kadınların ise eşlerinin kim olduğunu vermiyor (veya sunduğu raporda geçmişlerse de Sanuto bunları günlüğünden dışarı bıraktı), buna karşın şehzadelerin yaşı hakkında sistematik olarak değilsen de not düşüyor,⁸⁵ ki Petancius yalnız yaş sırasıyla onlardan konuşuyor.⁸⁶ Devlet gelir ve giderlerini Sandugino'ya atfen Sanuto da sıralıyor, fakat bunların ne miktarı, ne cinsi *Genealogia*'dakilerle uyuyor. Nihayet Venedikli raporda Rumili'de 28, Anadolu'da 34 olmak üzere 62 sancak anılıyor, buna karşın *Rulô*'ya göre Avrupa'da 25 ve Asya'da 36 idarî birim vardı.⁸⁷

İdarî birimlerin ad ve sayısı nispeten iyi kontrol edilebildiği için bu konuda bir karşılaştırma daha yaptık. Bu sefer Petancius'un el yazmalarında ve 1514'e uzanan *Historia Turchesca*'daki⁸⁸ sancak listelerine dayanarak iki eser arasında herhangi bir bağlantının olup olmadığını keşfetmeye çalıştık. (Ek 2). Ara sıra son derece

imparatoribus Romanis, Straßburg, 1540, s. DCCXVI.

78 Terimlerin imlâsı ara sıra oldukça tuhafır, buna rağmen anlatımdan hareket ederek neye tekbül ettikleri nispeten kolay çözümler (mesela *hymbrali* biçiminde yazılan görevli "sancakları tevzi ediyor", demek ki mir-i alem olmalı).

79 Anlatım daha çok fazla divan kâtiplerinden bahsetmektedir ve hangi ülkelere nece ferman yazıldığını dile getirmektedir.

80 Burada beş görevli, [büyük] imrahör, sekbanbaşı, mir-i alem, çarşnigirbaşı ve hazinedarbaşı sıralanıyor - "büyük sayıdaki ötekiler kısa kalmak için yazılmadı".

81 Bunlar üç portre altına yerleştirilmiştir.

82 İşin tipik tarafı, tomanî tanıtınların II. Bayazid'in çocuklarından ve vezirlerden sonraki bölümlerden çok kısa ve sırf "görevlilerden" bahsetmeleridir (örneğin Saviello, "Felix Petancius's *Historia Turcica*", s. 134), demek ki metni baştan sonuna kadar okumamışlar.

83 Alman, Felemenk veya Rus gezginlerin Petancius'u etkileyebileceklerini sanmıyoruz. Bunlar için bkz. Stéphane Yerasimos, *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles)*. Bibliographie, itinéraires et inventaire des lieux habités, (Publications de la Société Turques d'Histoire, Série VII, No. 117.) Ankara, 1991, çeşitli yerler.

84 Mukayese etmeğe çalıştığımız veya gözden geçirdiğimiz başlıca eserler şunlardır: Paolo Giovio, *Comentario de le cose de Turchi*, Roma, 1535; Giovanni Antonio Menavino, *Trattato de costumi et vita de Turchi*, Firenze, 1548; Theodoro Spandugino Cantacuscino, *I commentari*, Firenze, 1551; *Annali veneti dall'anno 1457 al 1500. Del senatore Domenico Malipiero*, ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo, parte 1-2, (Archivio storico italiano, 7.) Firenze, 1843; Sanuto, *I diarii*, I-III, Venezia, 1879-1880 (Alvisse Sandugino, Andrea Zanchani, Alvisse Manenti); Donado da Lezze, *Historia Turchesca (1300-1514)*, publ. I. Ursu, Bucureşti, 1910; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir l'histoire des croisades au XVIe siècle. Cinquième série (1476-1500)*, Bucarest, 1915, s. 313-330 (Alessio Celidonio); Franz Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio - de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, (Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, Jahrgang 1956/8.) München, 1957; Franz Babinger, *Johannes Darius (1414-1494), Sachwalter Venedigs im Morgenland, und sein griechischer Umkreis*, (Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, Jahrgang 1961/5.) München, 1961; Franz Babinger, "Alessio Celidonio († 1517) und seine Türkendenschrift", *Beiträge zur Südosteuropaforschung. Anlässlich des I. Balkanologenkongresses in Sofia (28. VIII.-1. IX. 1966)*, München, 1966, s. 326-330; Eve Borsook, "The Travels of Bernardo Michelozzi and Bonsignore Bonsignori in the Levant", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 36 (1973), s. 145-197.

85 Sanuto, *I diarii*, I, s. 397-398.

86 Adelmann, *De origine*, a IIIv.

87 İtalya'da bulunan iki el yazmasında Asya'da 26, Viyana nüshasında, yayımlanan metinde ve *Rulô*'da da 36 tane sancaktan bahsedilmektedir. Sıralanmalarında ise Rumili'de 21, Anadolu'da 20 idarî birim bulunmaktadır. Bundan hareket ederek Asya için düşünülen orijinal sayı belki de 26 idi.

88 Bu eserin kimin tarafından yazıldığı konusunda bir belirsizlik vardır. Ursu da Lezze'nin kalemi altından çıktığını öne sürdü (da Lezze, *Historia Turchesca*, s. XXV-XXX.) Başkaları Angiolo'ya ait olduğunu savunuyorlardı (Franz Babinger, "Von Amurath zu Amurath. Vor- und Nachspiel der Schlacht bei Varna (1444)", Aynı yazar, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, I, (Südosteuropa. Schriften der Südosteuropa-Gesellschaft, 3.) München, 1962, s. 152, n. 4; Ernst Werner, *Die Geburt einer Großmacht - Die Osmanen (1381-1481)*. Ein Beitrag zur Genesis der türkischen Feudalismus, (Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte, 32.) Weimar, 19854, s. 15. Son olarak Pierre MacKay iki makalede de Angiolo'nun yine yayımlanan başka bir çalışmanın sahibi olduğuna ve *Historia Turchesca*'da bundan yalnız alıntılarının bulunup geri kalan bölümlerin başkalarınca yazıldığına dair ikna edici kanıtlar ibraz etti. Bkz. Pierre A. MacKay, "The Content and Authorship of the *Historia Turchesca*," *Istanbul Üniversitesi 550. yıl, Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. yüzyıl)*, 30-31 Mayıs 2003, editör Sümer Atasoy, İstanbul, 2004, s. 213-223; Aynı yazar, "The Angiolo Manuscript and other Contemporary Sources, Maps and Views of the fortress of Negropont", https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/25309/GMA_04_2014_1-23.pdf?sequence=1, s. 1-23.

yanlış yazılan yer adlarını bulmak için çaba gösterdik, bazen nafile. Petancius, 87'inci notta belirttiğimiz gibi, söylediği 25 Rumili sancağı yerine yalnız 20, Anadolu'da ise 26/36 liva yerine sadece 21 taneyi ismen andı. Buna karşın *Historia Turchesca* - Kefe'yi de bu kitada göstererek - Avrupa'da 28 ve Asya'da o da 20 sancak sıralıyor. Fakat iki listede aynı olan livaların sayısı Rumili'de 13-14, Anadolu'da ancak 16'dır. Demek ki toplam 63 ünite zikredilmektedir ki bu her hangi bir kopyalamanın olasılığını hemen sıfıra indiriyor. İmlâda da pek fazla benzerlik olmadığı yine bu tespiti pekiştiriyor. Bununla birlikte her iki liste dikkate şayandır. Petancius'un Yaya, Mükellem ve Çingene sancağından haberi olduğu bize göre oldukça ilginçtir. Yanılmıyorsak bu alışık dışı birimlerden Avrupa'da ilk defa konuşan kendisidir. Ayrıca müelliflerimizin verileri kesin kuruluş tarihlerini bilmediğimiz sancaklar hakkında bir ipucu sağlayabilir niteliktedir.⁸⁹

Petancius ve da Lezze eserleri arasında görünüşte başka yakınlıklar da vardır. Meselâ ikisi de saltanat mühürleri ve nişancı arasındaki ilintiden bahseder. Bu münasebeti Petancius tamamen, da Lezze kısmen yanlış biliyor. *Rulo'ya* göre "İMPARATORUN MÜHÜRLERİ. Türk imparatorunun sarayda beş tane mührü vardır. Bir tanesi ise nişancının yanındadır, ki imparatorun mührüdür." *Historia Turchesca*'daki izahat ise şöyledir: "Mühür hakkında. Yine orada biri nişancı olarak adlandırılıyor. Kendisi Büyük Türk'ün adına yazılan tüm inayati mühürlüyor veya damgalıyor; bunun da yüksek gelirleri vardır, ona yılda 400.000 akçe⁹⁰ veriliyor ve büyük miktarda hediyeler [alıyor]."⁹¹ Anlaşıldığı kadarıyla Petancius'un gözleri önünde hiç kuşkusuz mühürler vardı, buna karşın *Historia Turchesca* müellifi belki tuğrayı kastetmek istedi, sadece uygun terim bulamadı. Demek ki yazarlarımız bu sefer de birbirlerini etkilememişler.

Tomarda gösterilen rakamlara da kısaca değinmek istiyoruz. Gelirler başlığı altındaki ilk kayda göre "Avrupa'da bulunan 800.000 Hristiyan haneden iki dukat'tan (altın) on dukata olmak üzere ödenecek vergiden 1.500.000 [dukat varidat vardır]." Cizye mükellefleri için verilen sayı oldukça gerçekçi görünüyor, zira bunların Rumeli'deki toplamı - kimi bölgeler belki de eksik olmakla veya hariç kalmakla birlikte - 1490 civarında 600.000'i aştı.⁹² Haracın iki ve on altın arasında değiştiği yanlış bir saptama.⁹³ Elde edilen meblağın bir buçuk milyon altın tuttuğu ise epeyce abartmalı. Bu dönemde bir altın 52-54 akçe olduğuna göre,⁹⁴ gösterilen dukat miktarı 75 milyona tekabül ederdi. Halbuki demin anılan 600.000 küsür haneden hazinenin toplam 31 milyona yaklaşan hasılatı vardı.⁹⁵ Petancius'ta geçen 800.000 aileden de sadece 40 milyon kadar akçe tahsil edilebilirdi. Doğal olarak bu tür, devletin de ara sıra tam olarak bilmediği konularda kesin malumat almak o dönemde bayağı zordu, bunun için bu rakamlar (kişi başına tarh edilen para miktarı dışında) utanç verici ölçüde yanlış değildir. Yeniçeri ocağının ne kadar büyük olduğunu öğrenmek her halde daha kolaymış. Petancius'un yuvarlaştırarak yazdığı 9000 nefere 500 solacağı da eklersek, II. Mehmed döneminin son yılları için hesaplanan 10.000'lik⁹⁶ ve ilk hakiki arşiv kaynağının 1514 yılı toplamı olan 10.156 yeniçeriye oldukça yakın geliyoruz.⁹⁷

Bununla birlikte şimdiye kadarki izlenimlerimizden yola çıkarak *Genealogia*'nın ve binaenaleyh *Rulo*'nun büyük ölçüde Petancius'un kendi malı olduğuna inanırız. Bu bağlamda 15'inci yüzyılın sonu ve 16'ncı asrın başlarında Latince ve İtalyanca kaleme alınan eserleri iyi bilen Franz Babinger'in Petancius hakkında "bu dönemin Osmanlı koşullarını iyi bilen" ve "içerikli kısa risale" sahibi, demek ki inanılabilir bir müellif olarak konuştuğu bizim için rahatlatıcıdır.⁹⁸

Rulo'nun yazılış amacı

Petancius *Rulo*'yu kral II. Ulászló/Vladislas'a sunup onu Osmanlılara karşı savaşa harekete geçirmek istedi. Bu amaç ve ümidini - biraz safça - şöyle özetledi: "Türk imparatoru Asya ve Avrupa'da bu kadar büyük sayıda asker

89 Daha önceki yazarların biri olan ve eserini 1475 civarında kâğıda döken Iacopo de Promontorio - de Campis'te mevcut sancak isimleriyle bir karşılaştırma yaptığımız zaman aynı neticeye varıyoruz. Bkz. Babinger, *Die Aufzeichnungen*, s. 49-60.

90 Bu rakam yüksek gözükmemektedir. Erhan Afyoncu ("Nişancı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33, İstanbul, 2007, s. 158.) - maalesef kaynak gösterilmeden - Celalzade Mustafa ile ilgili olarak ilk tayininde has olarak 180.000 akçe, tekrar atandığında ilk aşamada aynı para aldığını, daha sonra ise "liyakatinden dolayı daha önce görülmemiş şekilde tasarrufundaki hassın değeri 300.000 akçeye çıkarılmış" olduğunu öne sürüyor. Bu bağlamda 16'nci yüzyılın ikinci yarısında sancağa çıkan nişancılara prensipte 450.000 akçelik has sağlandığı düşünüldüğüdür. Krş. Douglas A. Howard, "Ottoman Administration and the Timâr System: Şüret-i Kânünnâme-i 'Osmânî Berây-ı Timâr Dâden", *Journal of Turkish Studies*, 20 (1996), s. 91. Bu kanunnamenin hazırlanış tarihi bizim için biraz belirsiz gözüküyor.

91 Da Lezze, *Historia Turchesca*, s. 133. - Giovan Maria Angiolello aynı görevi biraz değişik şekilde anlatıyor: "Sonra orada nişancı olarak adlandırılan biri vardır. Bunun görevi Büyük Türk'ün adına yazılan mektup ve inayati mühürlmektir. Maaş olarak geliri yüksek, çok ve sonsuz olan hediyelerin dışında yılda 40.000 (buradan bir sıfır eksik olsa gerek) akçe değerindedir." Bkz. Giovan Maria Angiolello, *Viaggio di Negraponte*, a cura di Cristina Bazzolo, (Testi inediti e rari, 1) Vicenza, 1982, s. 47. (Modernleştirilmiş imlâ ile.) Orijinal metnin, MacKay tarafından ("The Angiolello Manuscript", s. 5.) çok kötü nitelenen Jean Reinhard neşri için bkz. <https://archive.org/details/editionjemangio00angi>, s. 67.

92 Ö. Barkan, "894 (1488/1489) yılı cizyesinin tahsilâtına ait muhasebe bilançoları", *Belgeler*, I (1964), s. 26.

93 Krş. Hamid Hadžibegić, *Glavarina u osmanskoj državi*, Sarajevo, 1966, s. 45-59.

94 Şevket Pamuk, "Money in the Ottoman Empire", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, edited by Halil İnalcık with Donald Quataert, Cambridge, 1994, s. 956.

95 Barkan, "894 (1488/1489) yılı", s. 26.

96 *Ordo portae. Description grecque de la Porte et de l'armée du sultan Mehmed II*, édition, vb. par Şerif Başstav, (Magyar-görög tanulmányok, 27.) Budapest, 1947, s. 7.

97 Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934. (M. 1527-1528) malî yılına ait bir bütçe örneği", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 15 (1953-1954), s. 312.

98 Franz Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitwende*, München, 1953, s. 479. (Sancak ve timar sahipleri sayısı ile ilgili verilerini iktibas ediyor.)

toplayabildiğine majesteleri ... şaşırmasınlar. Zira bunların büyük çoğunluğun ecdadı Hristiyandır. İstekleri bir Hristiyan kralın yanına geçmektir ve eğer Tanrının izniyle majestelerinin Türklere karşı sefer açmaları gerçekleşirse, bunların hepsi silahlarıyla birlikte majestelerine katılmaya hazırdır. Tam bu nedenle, majesteleri, Tanrının rahmetiyle her Hristiyanı, majestelerinin önderliğinde, İsa'nın yükseltilen hacıyla bu olabildiğince en önemli işi denemelerine teşvik etsinler." *De itineribus*'unu da benzer maksat ile kaleme aldığı hatırladığımız zaman kendisinin oldukça kararlı bir Osmanlı aleyhtarı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. 1499'da başlayan Venedik-Osmanlı harbi öncesindeki gergin hava bu bakımdan tomarı sunmak için teşvik edici bir unsur olsa gerekti. Yine de Petancius'un aynı vakit bireysel mülahazaların peşinde koştuğu da mümkündür. Gayesi belki kralın yanında daha sağlam pozisyona sahip olmak veya diplomatik görevlere uygun görünmektir.

Petancius Genealogia'sının ve Rulo'sunun genel önemi

Sanat tarihi açısından vurgulanması gereken özelliği kendi cinsinde tek başına durmasıdır. Bu çerçevede ilk Osmanlı hanedanı silsilesini madalyonlu şekilde barındırıyor. Bunun ötesinde saraydaki görevlileri de renkli bir biçimde gözlerin önüne seriyor. Tarihî açıdan ehemmiyeti, basılı ve istinsah edilen kopyalarıyla okuyuculara Osmanlılar hakkında nispeten sağlam bilgiler sunduğudur.

Kaynakça

a. El yazmaları

- Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Gyűjtemény, DL 34413.
- Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Clmae 404. Kálti, Márk, (?) *Cronicon Pictum*. Cod. Lat. 378.
- Madrid, Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12 (<http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/bdh0000199600>).
- Milano, Biblioteca Ambrosiana, N. 340 sup. (5) y. 25r-30v.
- Nürnberg, Stadtbibliothek Nürnberg, Solger Ms. 31. 2°.
- Venezia, Biblioteca del Museo Correr, Cicogna 894, y. [1v-7v].
- Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Cod. Lat. 3522, y. 144r-154r.

b. Yayınlar

- Adelmann, Konrad, *De origine, ordine et militari disciplina Magni Turcae domi forisque habita libellus*, Hagenuau, 1530.
- Afyoncu, Erhan, "Nişancı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33, İstanbul, 2007, s. 156-158.
- "A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1908. évben", *Magyar Könyvszemle*, 17 (1909), 97-110 ve ekler.
- Angioiello, Giovan Maria, *Viaggio di Negroponte*, a cura di Cristina Bazzolo, (Testi inediti e rari, 1.) Vicenza, 1982.
- Annali veneti dall'anno 1457 al 1500. Del senatore Domenico Malipiero*, ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo, parte 1-2, (Archivio storico italiano, 7.) Firenze, 1843.
- Âşikpaşazâde tarihi. [*Osmanlı tarihi (1285-1502)*], haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2013.
- Babinger, Franz, "Alessio Celidonio († 1517) und seine Türkendenschrift", *Beiträge zur Südosteuropaforschung. Anlässlich des 1. Balkanologenkongresses in Sofia (28. VIII.-1. IX. 1966)*, München, 1966, s. 326-330.
- Babinger, Franz, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Jacopo de Promontorio - de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, (Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1956/8.) München, 1957.
- Babinger, Franz, *Johannes Darius (1414-1494), Sachwalter Venedigs im Morgenland, und sein griechischer Umkreis*, (Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1961/5.) München, 1961.
- Babinger, Franz, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitwende*, München, 1953.
- Babinger, Franz, "Von Amurath zu Amurath. Vor- und Nachspiel der Schlacht bei Varna (1444)", Aynı yazar, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, I, (Südosteuropa. Schriften der Südosteuropa-Gesellschaft, 3.) München, 1962, s. 128-157.
- Banfi, Florio, "Felice Petanzio da Ragusa, oratore dei re d'Ungheria Mattia Corvino e Vladislao, miniatore e bibliotecario della Corviniana di Buda", *Archivio storico per la Dalmazia*, 24/142 (1938), s. 1-23.
- Barkan, Ömer Lütfi, "H. 933-934. (M. 1527-1528) malî yılına ait bir bütçe örneği", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 15 (1953-1954), s. 251-329.
- Barkan, Ö., "894 (1488/1489) yılı cizyesinin tahsilâtına ait muhasebe bilânçoları", *Belgeler*, I (1964), s. 1-117.
- Berkovits, Elena, "Felice Petanzio Ragusino, capo della bottega di miniatori di Mattia Corvino", *Corvina*, 3 (1940), s. 53-84.
- Berkovits, Ilona, *Magyar kódexek a XI-XVI. században*, Budapest, 1965.
- Berkovits, Ilona, "Mátyás király „állítólagos” miniátorai. Válasz Gulyás Pálnak", *Magyar Könyvszemle*, 66 (1942), s. 153-161.
- Birken, Andreas, *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*, (Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B. Nr. 13.) Wiesbaden, 1976.

Bodnár-Király, Tibor, "A „Decsy-biográfia" helyzete és kutathatósága", *Politikatudományi tanulmányok. [Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak III. konferenciája. 2012. április 20]*, Budapest, 2012, s. 37-49.

Bonfini, Antonio, *Rerum Ungaricarum decades*, Frankfurt, 1581.

Borsook, Eve, "The Travels of Bernardo Michelozzi and Bonsignore Bonsignori in the Levant", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 36 (1973), s. 145-197.

Bosio, Iacomo, *Dell'istoria della sacra religione et ill'(ustriss)ima militia di San Giovanni Gierosolimitano*, Parte I, Roma, 1594.

Commissiones et Relationes Venetae, Tom. I, 1433-1527, Collegit et digessit Simeon Ljubić, (Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, VI.) Zagreb, 1876.

C. Tóth, Norbert, *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusai és jövedelemkezelői az 1440-es évektől 1526-ig*, (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, Feldolgozások, 27.) Győr, 2017.

Cuspinianus, Iohannes, *De Caesaribus atque Imperatoribus Romanis*, Strassburg, 1540.

Da Lezze, Donado, *Historia Turcheca (1300-1514)*, Publ. I. Ursu, București, 1910.

Decsy, Sámuel, *Osmanográfia, az az: A' Török Birodalom' Természeti, Erköltsi, Egy-házi, Polgári 's Hadi Állapottyának, és A' Magyar Királyok Ellen Velsé Nevezetesebb Hadakozásinak Summás Leírása*, I, Bécs, 1783.

Der Fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanıvaldanus, Übersetzt v. Richard F. Kreutel. (Osmanische Geschichtschreiber, 9.) Graz-Wien-Köln, 1978.

Dingec, Emine, "XVI. yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2009), s. 33-46.

Dubrovačka akta i povelje. Acta et diplomata Ragusina, Sabrao i objavno Jovan Radonić, I/1, (Srpska Kraljevska Akademija. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda. Treće odeljenje, knjiga II.) Beograd, 1934.

Duggan, T. Mikail P., "Depicting and Charting the Southern Coastline of Anatolia - Record of the Later Toponyms of Phaselis: Palyopoli-Paleopolis, Tekiroba, Gironda-Phionda-Fironda-Fionda - The 1812 Report of Rapid Coastal Erosion - The (Doubtful?) Islands and Evidence Leading Towards a Date for the Collapse of the Upper Courses of the Inner Harbour Arm at Ancient Phaselis, Antalya. Güney Anadolu sahil şeridinin tasviri ve haritalanması - Phaselis'in sonraki toponimlerinin kaydedilmesi üzerine: Palyopoli-Paleopolis, Tekiroba, Gironda-Phionda-Fironda-Fionda - 1812 yılı hızla yayılan kıyı erozyonu raporu - Antalya Phaselis antik kentindeki iç liman kolunun üst kısım çöküntüsünün (şüpheli?) adalar ve kanıtlar ışığında tarihlenmesi", *Phaselis*, 3 (2017), s. 1-49.

Emecen, Feridun M., *Yavuz sultan Selim*, İstanbul, 2016².

Fisher, Sydney Nettleton, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana, 1948.

Fodor, Pál, "The View of the Turk in Hungary: the Apocalyptic Tradition and the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context", Aynı yazar, *In Quest of the Golden Apple. Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, (Analecta Isisiana, 45.) İstanbul, 2000, s. 71-103.

Fodor, Pál-Dávid, Géza, "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, edited by Géza Dávid and Pál Fodor, Budapest, 1994, s. 9-49.

Giovo, Paolo, *Comentario de le cose de' Turchi*, Roma, 1535.

Gök, İlhan, *Atatürk Kitaplığı M. C. O. 71 numaralı 909-933/1503-1527 tarihli in'âmât defteri (transkripsiyon-değerlendirme)*, basılmamış doktora tezi, İstanbul, 2014.

Gulyás, Pál, "Mátyás király állítólagos miniátorai", *Magyar Könyvszemle*, 66 (1942), s. 1-10.

Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno ... collecta, digesta, edita Conradum Eubel, II, Münster, 1903.

Hadžibegić, Hamid, *Glavarina u osmanskoj državi*, Sarajevo, 1966.

Howard, Douglas A., "Ottoman Administration and the Timâr System: Şüret-i Kânûnnâme-i 'Osmânî Berây-i Timâr Dâden", *Journal of Turkish Studies*, 20 (1996), s. 46-124.

Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1380-1481*, İstanbul, 1990.

“Jelentés a Magy. Nemz. Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának állapotáról, az 1908. év második negyedéről”, *Magyar Könyvszemle*, 16 (1908), s. 246–250.

Jorga, N., *Notes et extraits pour servir l'histoire des croisades au XVe siècle. Cinquième série (1476–1500)*, Bucarest, 1915.

Kantemir, Demetrie, *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachsen und Abnehmen*, Hamburg, 1754.

Kappert, Petra, *Die osmanischen Prinzen und ihre Residenz Amasya im 15. und 16. Jahrhundert*, (Uitgaven van het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 42.) Istanbul, 1976.

Kastritis, Dimitris J., *The Sons of Bayezid. Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402–13*, (The Ottoman Empire and its Heritage, 38.) Leiden–Boston, 2007.

Kniewald, Dragutin, *Feliks Petančić i njegova djela*, (Srpska Akademija Nauka i Umetnosti. Posebna izdanja CCCL, Odeljenje literature i jezika 12.) Beograd, 1961.

Kniewald, Dragutin, “Sitnoslikar Feliks Petančić”, *Tkelčićev zbornik – Zbornik radova posvećenih sedamdesetogodišnjici Vladimira Tkelčića*, II, glavni urednik Ivan Bach, Zagreb, 1958, s. 55–92.

Kolendić, Petar, “Feliks Petančić pre definitivnog odlaska u Ugarsku”, *Glas SAN*, 236, *Odeljene literature i jezika*, 4 (1959), s. 1–22.

Kubinyi, András, A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében, *Gesta*, 6/1 (2006), s. 3–22.

Kumorovitz, Bernát L., I. Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi hadjárata (és „török” háborúja). *Századok*, 117/5 (1983), s. 919–982.

MacKay, Pierre A., “The Content and Authorship of the *Historia Turchesca*,” *İstanbul Üniversitesi 550. yıl, Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. yüzyıl). 30–31 Mayıs 2003*, editör Sümer Atasoy, İstanbul, 2004, s. 213–223;

MacKay, Pierre A., “The Angiolello Manuscript and other Contemporary Sources, Maps and Views of the fortress of Negropont”, https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/25309/GMA_04_2014_1-23.pdf?sequence=1, s. 1–23.

Magyar–török közös múlt. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Hungarian–Turkish Shared Past. Exhibition at the National Széchényi Library, Budapest, 1988.

Mályusz, Elemér, “A szlavóniai és horvátországi pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, III. rész”, *Levéltári Közlemények*, 6 (1928), s. 87–203.

Matković, Petar, “Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. veka”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 49 (1879), s. 103–164.

Matrakçı Nasuh, *Tarih-i Sultan Bayezid. Sultan II. Bayezid'in tarihi*, haz. Reha Bilge. Klasik Türkçe'den aktaran Mertol Tulum. İstanbul, 2015.

Maxim, Mihai, “Kil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26, Ankara, 2002, s. 1–3.

Menavino, Giovanni Antonio, *Trattato de costumi et vita de Turchi*, Firenze, 1548.

Müller, Ralf C., *Prosopographie der Reisenden und Migranten ins Osmanische Reich (1396–1611). (Berichterstatter aus dem Heiligen Römischen Reich, außer burgundische Gebiete und Reichsromania)*, VII, Leipzig, 2006.

Neşri, Mehmed, *Kitâb-ı cihan-nümâ. Neşri tarihi*, I, yay. Faik Reşit Unat–Mehmed A. Köymen. Ankara, 19872.

Neske, Ingeborg, *Die Handschriften der Stadtbibliothek Nürnberg. IV. Die mittelalterlichen Handschriften. Varia. 13.–15. Jahrhundert und 16.–17. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1997.

Olahus, Nicolaus, *Hungaria – Athila*, ediderunt Colomannus Eperjessy, Ladislaus Juhász, (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, saec. XVI.) Budapest, 1938.

Ordo portae. Description grecque de la porte et de l'armée du sultan Mehmed II, éditée, vb. par Şerif Başstav, (Magyar–görög tanulmányok, 27.) Budapest, 1947.

Oruç bey tarihi. Haz. Necdet Öztürk. İstanbul, 2014.

Padişahın portresi. Tesavir-i Al-i Osman, İstanbul, 2000.

Pamuk, Şevket, “Money in the Ottoman Empire”, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300–1914*, edited by Halil İnalcık with Donald Quataert, Cambridge, 1994, s. 945–985.

Pertusi, Agostino, "I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, 12 (1970), s. 465-552.

Pertusi, Agostino, *Martino Seguno di Novo Brdo, vescovo di Dulcigno. Un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento. Vita e opere*, (Istituto storico italiano per il medio evo. Studi storici, fasc. 128-130.) Roma, 1981.

Petantius, Felix, *De itineribus in Turciam libellus*, Wien, 1522.

Pitcher, Donald Edgar *An Historical Geography of the Ottoman Empire from Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, Leiden, 1972.

Raguza és Magyarország összeköttetéeseinek oklevéltára. Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae, összeállította József Gelcich, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Lajos Thallóczy, Budapest, 1887.

Raguž, Mirko, *Leksikon poznatih senjana*, Senj, 2016, s. 182-183.

Reindl, Hedda, *Männer um Bāyezīd. Eine prosopographische Studie über die Epoche Sultan Bāyezīds II. (1481-1512)*, (Islamkundliche Untersuchungen, 75.) Berlin, 1983.

Reinhard, Jean, <https://archive.org/details/editiondejmgangio00angi>.

[Sadettin, Hoca], *Tacüttevarih*, I, [İstanbul], 1279.

Sanuto, Marino, *I diarii*, I-V, Venezia, 1879-1881.

Saviello, Alberto, "Felix Petancic's *Historia Turcica*. A Central European View of the Ottoman Empire?", *Osmanischer Orient und Ostmitteleuropa. Perzeptionen und Interaktionen in den Grenzzonen zwischen dem 16. und 18. Jahrhundert*, (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa, 48.) Stuttgart, 2014, s. 131-156.

Savory, Roger M., *Studies on the History of Safawid Iran*, London, 1987.

Savory, R. M., "The Struggle for Supremacy in Persia After the Death of Timur", *Der Islam*, 40 (1965), s. 35-65.

Schmitth, Nicolaus, *Imperatores ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum turcarum*, I, Nagyszombat, 1765.

Schreiner, Peter, *Die byzantinischen Kleinkroniken*, I-III, Wien, 1975-1979.

Spandugino, Cantacuscino Theodoro, *I commentari*, Firenze, 1551.

Špoljarić, LUKA, "FELIX PETANČIĆ", *CHRISTIAN-MUSLIM RELATIONS. A BIBLIOGRAPHICAL HISTORY, 7. CENTRAL AND EASTERN EUROPE, ASIA, AFRICA AND SOUTH AMERICA (1500-1600)*. EDITED BY DAVID THOMAS VE BAŞKALARI, LEIDEN-BOSTON, 2015, s. 50-57.

Tansel, Selâhattin, *Sultan II. Bayezit'in siyâsî hayatı*, (Türk Tarih Kurumu yayınları, IV/A-2-21. dizi, 36.) Ankara, 2017?.

Thuróczi, Johannes (János), *Chronica Hungarorum*, Augsburg, 1488.

Turan, Şerafettin, "Bayezid II.", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5, İstanbul, 1992, s. 234-238.

Uluçay, Çağatay, "Bayazid II. in ailesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, X/14 (1959), s. 109-117.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı tarihi*. II. İstanbul'un fethinden Kanunî sultan Süleyman'ın ölümüne kadar, (Türk Tarih Kurumu yayınları, XIII. dizi, 16b1.) Ankara, 19753.

Yerasimos, Stéphane, *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles). Bibliographie, itinéraires et inventaire des lieux habités*, (Publications de la Société Turques d'Histoire, Série VII, No. 117.) Ankara, 1991.

Werner, Ernst, *Die Geburt einer Großmacht - Die Osmanen (1381-1481). Ein Beitrag zur Genesis der türkischen Feudalismus*, (Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte, 32.) Weimar, 19854.

Ek 1

A) Feliks Petancius uzun Genealogia'sının içeriği (özet)⁹⁹

1. II. Vladislas'a takdim (y. Allr-v)

I. bölüm (padişahların soy ağacı)

2. Türklerin kökeni (y. Allv)
3. Padişahların yaptıklarının kısa tanıtımı (y. Allv-Allv)
4. II. Bayezid'in oğulları (y. Allv)
5. II. Bajezid'in kızları ve damatları (y. Allv)
6. Askerî başarıların sırrı imparatorun kayıtsız otoritesidir (y. Allv-Allv)

II. bölüm (devlet yönetimi)

7. Vezirler (y. Allv)
8. Beylerbeyiler ve imparatorluğun yönetimi: sancaklar, tımar sahipleri (y. Allv-Blr)
9. Kadiaskerler (y. Blr)
10. Müfti (y. Blr)
11. Müderris (y. Blr)
12. Defterdar (y. Blr)
13. *Ana konudan sapma*: imparatorluğun gelirleri (Anadolu ve Rumili birlikte, çeşitler sıralanarak fakat yalnız genel toplam verilmektedir) (y. Blr-Blv)
14. İmparatorun kaçırları ve yazışmalarda kullanılan diller (y. Blv)
15. İmparatorun mührü, nişancı (y. Blv)

III. bölüm (saray halkı, görevliler ve sayıları)

16. Sipahi oğlanları (y. Blv-Blr)
17. Silahtarlar (y. Blr)
18. Müteferrikalar (y. Blr)
19. Solaklar (y. Blr)
20. Kapıcılar (y. Blr)
21. Mehterler (y. Blr-v)
22. Değişik görevliler: zanaatkârlar, imrahorbaşı, mir-i alem, sekbanbaşı (y. Blv)

IV. bölüm (asker çeşitleri ve sayıları)

23. Tımar sahipleri ve tımarların sayısı (y. Blv)
24. Yeniçeriler (y. Blv-Blr)
25. Dizdar
26. Azaplar (y. Blr)
27. Akıncılar (y. Blr)
28. Çavuşlar (y. Blr)
29. Beşliler (y. Blr-v)
30. Gönüllüler (y. Blv)
31. Müsellemeler (y. Blv)
32. Yayalar (y. Blv)
33. Serahorlar (cerehorlar) (y. Blv)
34. Donanma (y. Blv)

V. bölüm (savaş taktiği, konaklama)

35. Konaklama (y. Blv-Blr)
36. Ordu düzeni, kollar ve savaş taktiği (y. Blv-v)
- Epilog*
37. Veri toplaması ve çalışmanın amacı (Blv)
38. Evvelki tarihî olayların gözden geçirilmesi: Hristiyan mağlubiyetler düşman gücünün azımsamasından ve kendi aralarında ihtilâfa düşmesinden kaynaklanıyor. (Blv-Clr)
39. Kralı Türklerle karşı savaşa teşvik edilmesi (Clr; Clv-Clv boş sayfa)

⁹⁹ Sayfa numaraları Adelmann yayınından alınmıştır.

B) Feliks Petancius daha kısa, rulo şeklinde Genealogia'sının içeriği (özet)

1. II. Vladislas'a takdim

I. bölüm (padişahların soy ağacı)

2. Padişahların sıralanması ve portreleri
3. II. Bayezid'in oğulları
4. II. Bayezid'in kızları ve damatları

II. bölüm (devlet yönetimi, saray halkı, askerler)

5. Vezirlerin portreleri, vezirlik görevi
6. Kadıaskerler
7. Beylerbeyiler, imparatorluğun yönetimi, sancaklar, tımar sahipleri
8. Defterdarlar
9. Donanma
10. Müderris
11. Müfti
12. İmparatorun kançılıryası ve yazışmalarda kullanılan diller
13. Sipahi oğlanları
14. Silahlar
15. İmparatorun mührü, nişancı
16. Kapıcılar
17. Solaklar
18. Yeniçeriler
19. Beşliler
20. Mütferrikalar
21. Çavuşlar
22. Gönüllüler
23. Garip yiğitler
24. Mehterler
25. Azaplar
26. Akıncılar
27. Serahorlar (veya cerehorlar)
28. Mazuller
27. Değişik görevliler (imrahor, sekbanbaşı, mir-i alem, çaşnigirbaşı, hazinedarbaşı)
28. Askerin toplu sayısı
29. Avrupa'daki gelirler
30. Asya'daki gelirler
31. İmparatorluğun giderleri

III. bölüm (savaş taktiği, adetler ve ahlâklar)¹⁰⁰

32. İmparatorluğun sınırları
33. Askerlerin Hristiyan menşei
34. Türklerin yasa ve adetleri
35. Ordu düzeni ve kollar

¹⁰⁰ Burada yazarın hangi sırayı izlemek istediği belirsizdir.

Ek 2

Petancius ve da Lezze eserlerinde sıralanan sancıklar

PETANCIUS				DA LEZZE ¹⁰¹
Milano ¹⁰²	Venedik ¹⁰³	Viyana ¹⁰⁴	Adelmann ¹⁰⁵	
Anadolu				
Amasia ¹⁰⁶	Amasia	Amasia	Amasia	Amasia (2)
Trapezonta ¹⁰⁷	Trabezonta	Trabesonta	Trapesonta	Trabisonda (1)
Capha ¹⁰⁸	Capha	Capha	Capha	Capha (5) ¹⁰⁹
Chestemoni ¹¹⁰	Chestomoni	Cestemoni	Chestemoni	Castrumene (4)
Bursa ¹¹¹	Bursa	Bursa	Bursa	Bursa (20)
Domusli veya Seteli ¹¹²	Domusli veya Setili	Domusli veya Seteli	Domusli veya Seteli	Settelia (10) Zachielli (11) ¹¹³
Sarchan ¹¹⁴	Sarchan ¹¹⁵	Sarchan	Sarchan	Soraam (16)
Karaman ¹¹⁶		Karaman	Karaman	Caramania (8)
Vssunchassan ¹¹⁷		Usucassan	Vsuncasan	
Aydin ¹¹⁸		Aydin	Aidin	Aidin (15)
Mentes ¹¹⁹		Mentes	Mentes	Chatarchi (14) ¹²⁰
Languri ¹²¹		Languni	Langium	
Kermen ¹²²		Kermen	Kermen	
Enguri ¹²³		Enguri	Enguri	Anguri (12)
Boli ¹²⁴	Boli	Bala	Boli	
Assyria ¹²⁵	Asiria	Ssiria ¹²⁶	Ssyria ¹²⁷	

101 Da Lezze, *Historia Turchesca*, s. 153-158. Karşıtını bulduğumuz sancıkları Genealogia'daki şekillerinin yanına yazdık, parentez içinde bu eserdeki sıra numaralarını gösterdik. Rumili livalarının sayısı italik yazıldı.

102 Milano, Biblioteca Ambrosiana, N. 340 sup. (5) y. 27v.

103 Venezia, Biblioteca del Museo Correr, Cicogna 894, y. [3v-4r].

104 Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Cod. Lat. 3522, y. 147r-v.

105 Adelmann, De origine, y. AIIIv.

106 Amasya sancağı.

107 Trabzon sancağı.

108 Kefe sancağı.

109 Da Lezze'de Avrupa sancıkları arasında geçiyor.

110 Kastamonu sancağı.

111 Hüdavendigâr sancağı.

112 Denizli veya Antalya (Teke İli) sancağı. Denizli'nin eski adı Domuzlu olduğuna göre ilk isim başka bir şey olamaz. Seteli Antalya için kullanılıyordu. Tarih boyunca bu şehrin adı çeşitli belgelerde 90 küsur biçimde geçiyor (ilginç ve şaşırtıcı olduğu için aşağıdaki makalede sıralananları aktarıyoruz: Adalia, Adalie, Adalya, Adalea, Adalta, Adalya, 'Adalyiah, Aftalia, Altatia, Andalia, Andalye, Andaleyeh, Andaliyye, Antaliyah, Antalia, Antaliya, Antaliyya, Antalya, Antāī, Antali, Antalia, Atalia, Atalie, Ataliya, Antaliyah, Anthaliah, Attaleias, Attaleia, Attaliah, Attalico, Attalie, Catalá, Catalya, Catalea, Cathaly, Cathalya, Cathaliye, Cathaillye, Cetelia, Italia, Italya, Natalia, Natalie, Nouvelle Satalia, Odalia, Palaia Antalia, Sachala, Sadalia, Sakara, Salate, Salatrie, Sandalion, Saptalie, Sartalee, Satalay, Satalea, Sataillie, Satali, Satalia, Satalia Nova, Sataliae, Satalias, Sataliam Novam, Satali, Satalie, Satalieh, Satalies, Satalias, Satalia, Satalies, Satalia, Satalie, Sathalia, Sathaliae, Sathalie, Sathalieh, Sathalien, Satalich, Satalya, Satalye, Sataliensis, Satalieyeh, Sataliyah, Satalya, Satalib, Satafia, Satalye, Satalie, Sathalie, Sathallea, Saterrea, Satiliya, Satolla, Sattalia, Sattalia, Sattalea, Satyiliaeh, S'atalia, Scacalia, Sectaliae, Sectalie, Septalia, Ssatallea, Ssatalie, Satalia, Settelia, Settelle ve Satalia. Krş. T. Mikail P. Duggan, "Depicting and Charting the Southern Coastline of Anatolia - Record of the Later Toponyms of Phaselis: Palyopoli-Paleopolis, Tekiroba, Gironda-Phionda-Fironda-Fionda - The 1812 Report of Rapid Coastal Erosion - The (Doubtful?) Islands and Evidence Leading Towards a Date for the Collapse of the Upper Courses of the Inner Harbour Arm at Ancient Phaselis, Antalya. Güney Anadolu sahil şeridinin tasviri ve haritalanması - Phaselis'in sonraki toponimlerinin kaydedilmesi üzerine: Palyopoli-Paleopolis, Tekiroba, Gironda-Phionda-Fironda-Fionda - 1812 yılı hızla yayılan kıyı erozyonu raporu - Antalya Phaselis antik kenti'ndeki iç liman kolunun üst kısım çöküntüsünün (şüpheli?) adalar ve kanıtlar ışığında tarihlenmesi", *Phaselis*, 3 (2017), s. 3, n. 10.

113 Antalya'dan sonra ayrı bir sancak olarak anılıyor. Bir başka nüshada Techielli şeklinde geçtiği için Teke İli olmalı. Ancak bunun merkezi tam da Antalya idi. Bunun için buraya yazdık.

114 Saruhan sancağı.

115 Buradan yedi sancak eksiktir.

116 Karaman sancağı.

117 Uzun Hasan'dan ele geçirilen bölgeler olacak.

118 Aydın sancağı.

119 Menteşe sancağı.

120 Babinger (*Mehmed der Eroberer*, s. 478.) Menteşe sancağı ile aynı olduğunu sandı. Bize göre Karasi de olabilir.

121 Bu adın karşılığını bulmak zordur.

122 Büyük olasılıkla Germiyan sancağı.

123 Engüri/Ankara sancağı.

124 Bolu sancağı.

125 Görünüşte Suriye kastediliyor, ancak bu dönemde Avrupalılar gözü ile bu ülkenin nereye kadar uzandığını bilmiyoruz. Belki Adana ve civarı düşünülür.

126 Metinde: Balassiria. (Demek ki Bal Assiria şeklinde de ayırt edebiliriz.)

127 Metinde: Boliassyria.

Engeri ¹²⁸	Engeri	Engheri	Enger	
laya ¹²⁹	laya	laya	Naya ¹³⁰	
Charasar-chegeri ¹³¹	Charan- chesgeri	Charasar-chengheri	Chara Sarchengene ¹³²	
Muselin ¹³³	Mussesin	Muselni	Muselni	
Cheffe ¹³⁴	Cheffe	Cheffe ¹³⁵	Cheffe ¹³⁶	
Mitili ¹³⁷	Mitili	Mitili	Militili ¹³⁸	Metellino (17)
Emitili ¹³⁹	Emitheli	Emittili		
Liscup ¹⁴⁰	Liscup	lischup	Tischup	Sinopi (3) Iznih (5), ¹⁴¹ Chaissaria (6), ¹⁴² Niedia (7), ¹⁴³ Cogno (9) ¹⁴⁴ Cutei (13) ¹⁴⁵ Bega (18) ¹⁴⁶ Chemio (19) ¹⁴⁷
Rumili				
Kilie ¹⁴⁸	Killie	Killie	Killie	
Nicopolie ¹⁴⁹	Nicopolie	Nicopoglie	Nicoplogice	Niccopoli (7)
Bding ¹⁵⁰	Baiding	Bding	Bding	Avidin (6)
Calipoli ¹⁵¹	Galipoli	Callipoli	Callipoli	Gallipoli (28)
Serab ¹⁵²	Seres	Seres	Seres	
Salonich ¹⁵³	Salonich	Salonich	Salonich	Salonichi (22)
Nigroponte ¹⁵⁴	Nigroponte	Negroponte	Negroponte	Negroponte (21)
Morea ¹⁵⁵	Morea	Morea	Morrea	Morea (17)
Argirocastro ¹⁵⁶	Argirocastro	Argiro castro	Argirocastro	Angelo Castro (16) ¹⁵⁷
Iannia ¹⁵⁸	Iarmia	Iamma	Iama	

128 Belki Kangırı/Çankırı sancağı.

129 Yayaların bulunduğu sancak(lar) kastedildi.

130 Metinde: Engernaya.

131 Karahisar-ı Şarki sancağı.

132 Metinde iki ayrı sancak olarak gösterildi.

133 Müsellemelerin bulunduğu sancak(lar) kastedildi.

134 Bu adın karşılığı için iyi bir önerimiz yoktur.

135 Metinde: Muselnicheffe.

136 Metinde: Muselnicheffe.

137 Midilli sancağı.

138 Bu şekil iki sancak adının birleştirilmesiyle meydana geldi ve sonuç itibarıyla Hamid İli atlatıldı.

139 Hamid İli sancağı.

140 Belki Sinop düşünüldü, ancak emin değiliz.

141 İznik sancağı.

142 Kayseri sancağı.

143 Niğde sancağı.

144 Konya sancağı.

145 Kütahya sancağı.

146 Biga sancağı.

147 Babinger'e (*Mehmed der Eroberer*, s. 478.) göre İzmit sancağıdır. Bu görüş pek fazla tatmin edici değildir. Petancius'un Cheffe'siyle belki aynıdır.

148 Kili (bugün Kiliya, Ukrayna'da) kenti ve etrafındaki bölge kastediliyor. Mihai Maxim'e göre ("Kili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26, Ankara, 2002, s. 1) "Fetihten (yani 1484'den) sonra Osmanlı idari sistemine göre Kili sancak beyliği haline getirildi". Fakat tam tarih yazmıyor.

149 Niğbolu sancağı.

150 Vidin sancağı.

151 Gelibolu sancağı.

152 Siroz sancağı. Merkezi bugün Serres, Yunanistan'da.

153 Selanik sancağı. Merkezi bugün Thessaloniki, Yunanistan'da.

154 Ağrıboz sancağı. Merkezinin bugünkü adı Chalkis/Halcis, Yunanistan'da. Negroponte İtalyanca ismidir. Ağrıboz/Eğriboz Euripus'tan türetilmiştir.

155 Mora sancağı. Merkezi zamanla bir kaç kez değişti. Krş. Andreas Birken, *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*, (Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B. Nr. 13.) Wiesbaden, 1976, s. 57.

156 Ergiri sancağı. Merkezinin bugünkü adı Gjirokastra/Gjirokastër, Arnavutluk'ta.

157 Angelokastron bugün güney Yunanistan'da bir şehir. Fakat yazar sancağın Arta'nın "üzerinde/yukarısında" ("è sopra di ...Arta") bulunduğunu yazdığına göre Arnavutluk'taki Gjirokastra/Gjirokastër ile aynı olması gerekmektedir. Babinger (*Mehmed der Eroberer*, s. 479) Angelokastron'u sancak olarak kabul ettiğinde yanılmaktadır.

158 Yanya sancağı. Merkezinin bugünkü adı Yoannina veya Yannina, Yunanistan'da.

Prisren ¹⁵⁹	Prisren	Prisren	Psren	
Obrid ¹⁶⁰	Ohrid	Ohrid	Ahrid	Gitari (19) ¹⁶¹
Vocetern ¹⁶²	Vocetern	Uocetern	Vocetern	
Costedin ¹⁶³	Costadin	Costadni	Costadni	
Cornomen ¹⁶⁴	Cernonen	Cernomen	Cernomen	
Azigan ¹⁶⁵	Azigan	Azigan	Azigan	
Scodri ¹⁶⁶	Schodrum	Scodri	Stodri	Scuttari (11)
Bosne ¹⁶⁷	Bosne	Bosne	Bosue	Chezego (10)
Verbosanie	Verbosanie	Verobosanie	Verbosanie	Bossina (9)
Chrussenzen ¹⁶⁸	Chruseuce	Chussense	Crussenze	
Suonych ¹⁶⁹	Suonich	Snonich	Snonich	
Smedero veya Samandre Taurinum civarında ¹⁷⁰	Smedereuo veya Samandrie Turinum civarında	Smedereno veya Samandre Taurinum civarında	Smedereno veya "Samandre Thaurinum civarında	Samandria (8)
				Constantinopoli (1) ¹⁷¹
				Vizo (2) ¹⁷²
				Malgara daha doğrusu Chiersaluch (3) ¹⁷³
				Silistria (4) ¹⁷⁴
				Vallona (12) ¹⁷⁵
				Charaferie (13) ¹⁷⁶
				Arta (14) ¹⁷⁷
				Santa Maura (15) ¹⁷⁸
				Settines (18) ¹⁷⁹
				Trihala (20) ¹⁸⁰
				Tumolgina (23) ¹⁸¹
				Scopia (24) ¹⁸²
				Sophia (25) ¹⁸³
				Filippopoli (26) ¹⁸⁴
				Andrinopoli (27) ¹⁸⁵

159 Prizren sancağı. Bugün Kosovo'da.

160 Ohri sancağı. Merkezi bugün Ohrid, Makedonya'da.

161 Babinger'in (*Mehmed der Eroberer*, 479) biraz cesur saptaması.

162 Vuçetern sancağı. Merkezi bugün Vuçetern (Sırpa), Vuçetern (Arnavutça), Kuzey-Doğu Kosovo'da.

163 Kostendil sancağı. Merkezi bugün Kyustendil, Bulgaristan'da.

164 Çirmen sancağı. Merkezi bugün Ormenio, Yunanistan'da.

165 Belki Çingene sancağı düşünülür. Bu İvanın kuruluş tarihi müphem ise de 1497'den önce mutlak ayaktaydı, ki bizim açımızdan olumludur. Krş. Emine Dingec, "XVI. yüzyılda Osmanlı ordusunda Çingeneler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2009), s. 35.

166 İskenderiye sancağı. Merkezi bugün Shkodra/Shkodër, Arnavutluk'ta.

167 Bosna ve Verbosna'nın ilki büyük ihtimalle Hersek, öbürü Bosna sancağı olacak.

168 Kruşevats/Alacahisar sancağı.

169 Büyük ihtimalle Izvornik sancağı düşünülür. Merkezi bugün Zvornik, Bosna-Hersek'te.

170 Semendire sancağı. Taurinum Belgrad için kullanılıyordu. Bugün Smederevo, Sırbistan'da. Macarca adı (Vég-) Szendr idi.

171 İstanbul'u başka çağdaş Avrupa'lı yazarlar da sancak olarak gösteriyorlar. Bunun ne kadar doğru olduğunu söylemek kolay değildir (Krş. Birken, *Die Provinzen*, 55.)

172 Vize sancağı.

173 Kırk Kilise sancağı, Malkara bunun dahilinde bulunabiliyordu..

174 Silistre sancağı.

175 Avlonya sancağı.

176 Karaferye adında bir sancağın olup olmadığı tartışılabilir. Birken'in listelerinde geçmiyor. *Die Provinzen*. Pitcher'in atlasında her hangi bir kanıt gösterilmeden İva merkezi gösteriliyor. Krş. Donald Edgar Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire from Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, Leiden, 1972, harita XVI (II. Mehmed ve II. Bayezid dönemi). Yazar kanıt vermiyor, büyük ihtimalle Babinger'i kullandı. Bugün Verioia/Beroia Yunanistan'da.

177 Narta/Narda sancağı. Merkezinin adı bugün Arta, Yunanistan'da.

178 Aya Mavra sancağı. Santa Maura İtalyanca adıdır. Bugün Lefkada, Yunanistan'da.

179 Babinger'e (*Mehmed der Eroberer*, s. 479) göre Atina. Ancak başka kaynaklarda bu ad taşıyan sancak pek bulunmuyor. (Setteliya Antalya tekabül ettiğine göre Settines'in Atina ile aynı oluşu yalnız ilk görünüşte temelsiz görünüyor...) Pitcher (*An Historical Geography*, harita XVI) şehri İva merkezi olarak gösteriyorsa da, kanıt vermiyor, büyük ihtimalle Babinger'i kullandı.

180 Tirhala sancağı. Merkezinin bugünkü adı Trikala, Yunanistan'da.

181 Belki Gümülcine sancağı. Bugün Komotini, Yunanistan'da.

182 Üsküp sancağı. Merkezinin bugünkü adı Skopye, Makedonya'da.

183 Sofya Rumeli beylerbeyi merkezi olarak gösteriliyor, demek ki Paşa sancağıdır.

184 Filibe sancağıdır. Merkezinin bugünkü adı Plovdiv, Bulgaristan'da.

185 Edirne'nin ayrı bir sancak olarak gösterilmesi doğru değildir.

Resimler



Resim 1

Petancius Rulo'sunun Budapeşte nüshasında Osmanlı hükümdarlarının silsilenamesi. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 378.



Resim 2

Petencius Rulo'sunun Budapeşte nüshasında Osmanlı hükümdarlarının silsilenamesi.
Madrid, Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12.



Resim 3a



Resim 3b

Historia Turcica'dan bir portre ve ona Madrid tomarında çok benzeyen bir baş.
3a. Nürnberg, Stadtbibliothek Nürnberg, Solger Ms. 31. 2°, y. 4r.
3b. Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12.



Resim 4a



Resim 4b

Birbirine benzeyen portreler 1.
4a Paris, Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 2129, y. 1r, (Cassianus, De institutis coenobiorum).
4b. Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12 (I. Murad'ın fiktiv portresi).



Resim 5a



Resim 5b

Birbirine benzeyen portreler 2.
5a. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 369, y. 5r (Orbán Nagylucsei'nin Psalterium'u)
5b. Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12.



Resim 6
II. Bayezid'in çocukları ve damatları
Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12.



Resim 7
Vezirler. Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12.



Resim 8
Portreler. Biblioteca Nacional de España, VITR/4/12 (detay, rulo'nun orta bölümü).